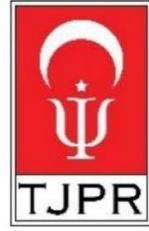

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 5 • Haziran 2022 • 169-231

Issue: 5 • June 2022 • 169-231

Türk Din Psikolojisinde Öncü Bir İsim: Hüseyin Peker Üzerine Biyografik Bir Araştırma

A Leading Figure in Turkish Psychology of Religion:
A Biographical Research on Hüseyin Peker

Mustafa Koç

Prof. Dr.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi

Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı

E-posta: mustafa.koc@ogu.edu.tr

Orcid: 0000-0003-1299-7963

Eskişehir / Türkiye

Professor

Eskişehir Osmangazi University

Faculty of Theology

Department of Psychology of Religion

E-mail: mustafa.koc@ogu.edu.tr

Orcid: 0000-0003-1299-7963

Eskişehir / Turkey

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü • Article Type

Geliş Tarihi • Received

Kabul Tarihi • Accepted

Araştırma • Research

15 Mayıs 2022 • 15 May 2022

14 Haziran 2022 • 14 June 2022

Ö z e t

Din psikolojisi alanında bilimsel araştırma yapan ve akademik metin üreten alan aktörüne ‘din psikoloğu’ denir. Bu makalede, Türkiye’de din psikolojisi alanında yapılan bilimsel çalışmalara önemli katkıları olan akademisyen din psikoloğu Hüseyin Peker’in (a) akademik hayatı, (b) özel ilgi alanları, (c) akademik çalışmaları, (d) lisans ve lisansüstü dersleri, (e) yönettiği lisansüstü tezleri ve (f) Türk din psikolojisi çalışmaları üzerine kişisel düşüncelerine yer verilmiştir. Sonuç olarak makalede; (i)-akademik hayatına ilişkin Peker’in 11 yaşında ilköğrenimini tamamladığı; 17 yaşında Ankara Atatürk Lisesinden mezun olarak ortaöğrenimini bitirdiği; 21 yaşında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olarak yükseköğrenimini tamamlayıp Ankara ilinde lisans eğitimi süreci ve sonrasında 7 yıl memurluk yaptığı; 26 yaşında Ankara Üniversitesinde din psikolojisi ‘bilim doktoru’ olduğu; 27 yaşında Samsun Yüksek İslam Enstitüsünde din psikolojisi alanında akademik çalışma yaşamına başladığı; Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 30 yaşında ‘yardımcı doçent’; 34 yaşında ‘doçent’; 41 yaşında ise ‘profesör’ unvanlarını aldığı; son olarak da Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalışırken 67 yaşında yaş sınırlamasından emekli olmasına rağmen üniversitenin özel öncelikli durumu sebebiyle çalışmaya devam ettiği; dolayısıyla toplamda 42 yıl bu iki üniversitede akademisyenlik yaptığı; (ii)-(a) din değiştirme, (b) tasavvuf psikolojisi, (c) çocuk psikolojisi, (d) dinsel pratiklerin psikolojisi, (e) manevi danışmanlık, (f) din ve ahlak eğitimi, (g) Kur’an psikolojisi, (h) ruh sağlığı ve din’ gibi özel ilgi alanları (n=8) olduğu; (iii)-Türk din psikolojisi tarihindeki bağlamsal konumu olarak Peker’in ikinci nesil din psikologlarının yer aldığı orijinal literatürün anlaşılması sürecini kapsayan ikinci dönem [1980-1999] içerisinde değerlendirilebileceği; (iv)-toplam olarak dikkate değer düzeyde (n=58) çalışmaları/eserleri bulunan Peker’in yayınlarının ürün çeşitliliğine göre bakıldığında ise en çok makalesinin (n=14) olduğu, bunu da sırasıyla kitaplarının (n=13) ve bildirilerinin (n=10) izlediği; (v)-hem lisans hem de lisansüstü düzeyde dersler (n=9) veren Peker’in en çok lisansüstü düzeyde (n=6) dersler verdiği; (vi)-Peker’in öğretim üyeliği boyunca yönettiği lisansüstü tezlere bakıldığında, çok sayıda yüksek lisans tezi (n=28) ve doktora tezi (n=20) yönettiği saptanmıştır.

A n a h t a r   K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Biyografik çalışma • Din psikoloğu
Hüseyin Peker • Bilim tarihi • Literatür

A b s t r a c t

A field actor, who conducts scientific research and produces academic texts based in the grounds of psychology of religion, is called a 'psychologist of religion'. In this article, an academic psychologist of religion, who made important contributions to scientific studies in the psychology of religion in Turkey, Hüseyin Peker's (a) academic life, (b) special interests, (c) academic studies, (d) undergraduate and postgraduate courses (e) postgraduate theses he directed and (f) personal thoughts on Turkish psychology of religion studies are included. In conclusion of the article, it has been determined that; Peker (i)-completed his primary education at the age of 11; graduated from Ankara Atatürk High School at the age of 17 and completed his secondary education; graduated from Ankara University Faculty of Theology at the age of 21 and completed his higher education. He worked in public service for 7 years during and after his undergraduate education in Ankara; at the age of 26, received his "PhD" degree in psychology of religion from Ankara University; started his academic career in the field of psychology of religion at the age of 27 at Samsun High Islamic Institute; "assistant professor" at the age of 30 and "associate professor" at the age of 34 as well as "professor" at the age of 41 at Ondokuz Mayıs University Faculty of Theology; finally, while working as an academic staff at Giresun University Faculty of Islamic Sciences, although he retired from age restriction at the age of 67, he continued to work due to the privileged state of his university. Therefore, he worked as an academician in these two universities for 42 years in total; (ii)-he has special interests such as (a) conversion, (b) psychology of mysticism, (c) psychology of children, (d) psychology of religious practices, (e) spiritual counseling, (f) religious and moral education, (g) Qur'an psychology, (h) mental health and religion (n=8); (iii)-his work can be evaluated in a second term [1980-1999], which covers the process of understanding the original literature involving second generation psychologists of religion, these are included as the contextual position in the history of Turkish psychology of religion; (iv)-according to the product variety of the publications by Peker, whose works are at a considerable level (n=58) in total, it is seen that he mostly has articles (n=14); (v)-Peker, who gave lectures to both the undergraduate and the postgraduate (n=9); gave most of his lectures to the postgraduate (n=6); (vi)-in Peker's academic life, he supervised a great number of master's theses (n=28) and doctoral thesis (n=20).

K e y w o r d s

Psychology of religion • Biographical study • Psychologist of religion
Hüseyin Peker • History of science • Literature

Giriş

Din psikolojisi, bireyin dinsel duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını, bunlara yol açan sebepleri ve faktörleri kişilikteki yapılanmalarını ve etkileşimlerini inceleyen bir bilim dalıdır. Amacı ise bireyin dinsel boyutunu bütün genişliği ve derinliği içerisinde inceleyip mümkün olduğu ölçüde objektif bilimsel bilgiler üretmektir. Bu bakımdan, teolojik çerçevedeki metafizik gerçeklik ile dinin hakikati gibi konular, din psikolojisinin ilgi ve yetki alanı dışında kalırlar. Dolayısıyla din psikolojisi, dinin yalnızca birey hayatındaki etki ve boyutlarını betimlemeye çalışır. Dinin objektif gerçekliğini psikolojiye indirgemeksizin dinsel olayları, bilincin ve davranışın konusu olmaları ölçüsünde analiz eder. Teolojik açıdan bir dinin başka dinlere göre üstünlüğü ya da geriliğini tartışmaz. Yani dinsel inanç ve gerçekler konusunda teolojik değer yargılarına ulaşmak, din psikolojisinin amacı dışındadır. O sadece bireyin yaşadığı dinsel hayatı ve bu hayatın oluşum ve değişimleri ile etki ve sonuçlarını araştırıp bunları betimler (Hökelekli, 1998: 8).

Din psikolojisi alan tarihine bakıldığında, psikoloji ve teoloji kavşağında yer alan din psikolojisi, paradigmasız geçmişinden bir paradigma içerisinde genişleme ve bütünleşmenin kısıyındaki bugünkü konumuna gelene kadar uzun bir tarihsel süreç geçirmiştir. Bu konumu, çok yönlü disiplinlerarası bir paradigma içerisinde yer almaktadır. Bu paradigma ise Emmons & Paloutzian (2003) tarafından ortaya konulduğu üzere manevi ve dinsel fenomenlerin değerleri hakkında indirgemeci yordamalar yapmadan analizlerin çoklu düzeylerindeki verilerin değerlerini kabul eder (Emmons & Paloutzian, 2003: 395). Bu yaklaşıma benzer bir düşünce de Silberman (2005) tarafından ortaya atılmıştır.

Yukarıda vurgulanan bu yeni paradigmaya doğru yönelim ise din psikologlarının ortak bir zemine ve bu ortak zeminin basamağını oluşturmak için üzerinde çalışılması gereken çeşitli anahtar konuları da dile getirdikleri çağrılarından doğmuştur. Bu konulardan biri 'teori denemesi', diğeri ise 'ölçüm paradigması'dır. Söz konusu bu paradigma altında, anahtar dindarlık değişkenlerinin "doğru" ölçeğinin oluşturulması için uzun soluklu bir çabayla dinin diğer insan davranışları arasında benzersiz olup olmadığı ve/veya örneğin; büyük bir ihtimalle doğa yasalarının dışında ortaya çıkan doğaüstü ya da manevî güçler sebebiyle dinin psikolojinin bütünüyle birleşmesini engelleyecek kadar eşsiz olması sorusudur (Paloutzian & Park, 2013: 35; Gorsuch, 1988).

Din psikolojisi, dinin birey üzerindeki etkilerini psikoloji biliminin metodlarıyla ele alan bilimsel bir disiplindir. Tarihsel gelişim perspektifinden bakıldığında Batı'daki din psikolojisi çalışmalarının psikolojinin

kuruluşuyla paralel olarak devam ettiği görülmektedir. Daha ilk dönemde Wilhelm Wundt, William James ve Sigmund Freud gibi modern psikolojinin öncü isimleri, din konusunu psikolojinin verileriyle yorumlayarak bilimsel alana taşımışlardır (bkz. Titchener, 1921: 161-178; McDermott, 2013; Freud, 2012). Batı'da ilk din psikolojisi kitabının yazılışından itibaren geçen 125 yıllık bir dönemde, bu alanda pek çok ilerleme kaydedilmiştir. Türk din psikolojisinin alan tarihine bakıldığında ise 1950'lerden bugüne bir disiplin olarak ilgi gören din psikolojisi sahasında özellikle 1980 sonrasında pek çok teorik ve ampirik bilimsel çalışmaların yapıldığı saptanmıştır (Çapçioğlu & Ayten, 2013: 9; son dönem güncel Türkçe literatür örneği için bkz. Abay, 2020a: 181-218; Abay, 2020b: 161-220; Abay, 2021a: 91-113; Abay, 2021b: 45-67).

Yukarıda da görüldüğü üzere her bilim dalı gibi din psikolojisinin de ortaya çıktığı bir sosyo-kültürel coğrafya ile kurucu aktörleri ve aktörlerin yaptığı ilk dönem çalışmalar sonucunda ortaya çıkan kurucu metinleri vardır. Tarihsel süreç içerisinde sonraki gelişimsel dönemlerde zamanla oluşan alan literatürü kapsamında bakıldığında, din psikolojisi alanı üzerine bilimsel araştırma yapan ve akademik metin üreten alan aktörüne 'din psikoloğu' denir. Din psikoloğu Ok'un (2006) yaklaşımına göre, din psikolojisi aktivite sistemi bağlamında bu alanda akademik aktiviteler gerçekleştiren bir özne vardır ve bu "din psikoloğu" olarak belirlenmiştir. Bu öznenin üzerinde çalıştığı bir nesne vardır ve bu da bireyin "dinsel" davranışlarıdır ya da 'anlam-yapma eylemi'dir. Bir alan öznesi olarak din psikoloğu, bu "nesne/ler" üzerinde çeşitli bilimsel paradigmalara ve metodolojiler kullanarak bilimsel iş ve işlemler yapar. Bir işin din psikologları tarafından başarılı bir sonuca ulaştırılabilmesi için onların takip etmeleri gereken ortak bir metodoloji vardır. Bu arada din psikoloğu, bulgular oluşturmayı içeren bilimsel aktivitelerini genellikle tek başına yapmaz. Diğer yakın disiplinlerde çalışan meslektaşları da zaman zaman onun çalışmalarına katkılarda bulunabilir. Sonuçta din psikoloğu, bireylerin anlam-yapma davranışları üzerine açıklayıcı, yordayıcı veya betimleyici nitelikte ağırlıklı olarak psiko-teolojik içerikli bilimsel bulgular ortaya çıkarmaya çalışır.

Ayrıca din psikolojisi aktivite sisteminin üzerinde yer aldığı belirli bağlamlar veya ortamlar bulunur. Bunlar da küçükten büyüğe ölçekli sıralandığında, bir kurum olarak üniversitelerin ilahiyat fakülteleri, bir sosyopolitik birim olarak Türkiye ve uluslararasılığı temsil eden diğer uluslar olarak belirlenebilir. Son olarak eklenmesi gereken bir başka faktör de, din psikolojisinin geçirmiş olduğu tarihsel süreçtir. Dolayısıyla din psikolojisi aktivitesi, holistik bir perspektifle sözü edilen bu etkileşimdeki bütünün kendisi olarak düşünülmelidir (Ok, 2006: 441-442).

Bu makalenin amacı, din psikolojisi bilim dalında öğretim üyesi olarak çalışan Hüseyin Peker (Prof. Dr.) üzerine biyografik bir çalışma yaparak Türk din psikolojisi tarihi ve literatürüne biyo-bibliyografik bir katkı sağlamaktır. Bilim tarihi çalışmaları bağlamında hangi bilim dalı olursa olsun alan aktörlerinin akademik yaşam ve ürünlerine dayalı yapılan biyo-bibliyografik araştırma ürünleri, özellikle arkadan gelen alan uzmanları için ilgili bilim dalının alan tarihinde yadsınamaz bir öneme ve değere sahiptir. Ancak ne yazık ki, genelde Türk teoloji veya din bilimleri çalışmalarına, özelde ise Türk din psikolojisi araştırmalarına bakıldığında, biyo-bibliyografik çalışma geleneğinin henüz yeterli düzeyde oluşmadığı görülmektedir. Bu bağlamda özellikle son dönemde çeşitli üniversitelerin ilahiyat fakültelerinden emekli olan akademisyen öğretim üyeleri üzerine yapılan biyografik çalışmaların yetersizliği dikkati çekmektedir (örnek çalışmalar için bkz. Durmuş, 2003: 145-168; Alkan, 2010: 9-19). Şu ana kadar ki din bilimleri özelinde Türk din psikolojisi tarihi ve literatüründe yapılan biyografik çalışmalar ise din psikoloğu Koç'un çalışmalarıyla sınırlı kalmıştır (bkz. Koç, 2010: 187-210; Koç, 2011a: 227-246; Koç, 2011b: 265-285; Koç, 2012: 327-340; Koç, 2015: 301-330; Koç, 2018a: 213-259; Koç, 2018b: 65-126; Koç, 2020: 13-74; Koç, 2021a: 161-221; Koç, 2021b: 155-209).

Kullanılan yöntembilim kapsamında nitel metodoloji üzerine kurulan bu makalede, nitel araştırma tekniği olarak “biyografik araştırma” temeline dayalı ‘biyografik anlatı görüşmesi’ kullanılmıştır (Roberts, 2002; Rosenthal, 2004). Biyografik araştırmalar, özellikle davranış bilimlerinde kullanılan ve öznel deneyimlerini ve üretimlerini merkeze alarak bu deneyimlerin psiko-sosyo-antropolojik boyutları arasında dönemsel bağlantı kuran nitel değerlendirme ve veri toplama yöntemlerini kapsamaktadır (Güvercin, 2015: 172-173). Dolayısıyla bu çalışmayla, Türk din psikolojisi tarihinde öncü isimlerden birisi olan Hüseyin Peker’in öncelikle kişisel akademik üretim ve anlatılarının içinde yaşadığı psiko-sosyo-antropo-teolojik eko-sistem kapsamındaki sosyal ve kültürel örüntüleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda akademik deneyimlerinin ve üretimlerinin bilimsel içerikli dönemsel açıdan kültürel ve sosyal anlamlarına ‘yarı-saydam pencere’ açıp Türk din psikolojisi tarihindeki bağlamsal yerine ilişkin betimsel analizlerin yapılması hedeflenmiştir. Ayrıca bu çalışmada, nitel veri toplama teknikleri olarak da (i) “yapılandırılmış görüşme” tekniği kullanılarak röportaj yapılmış; (ii) “belgesel tarama” tekniği kullanılarak da Peker’e ait her türlü akademik ürün çeşitleri toplanıp bu araştırmaya özgü bir yaklaşımla sınıflandırılarak listelenmiştir (Karasar, 2016: 210-220, 229-231).

Makalenin sınırlılıkları bağlamında ise bu araştırma, kronolojik olarak Peker'in doğum yılı (1953) ile akademisyenlerdeki zorunlu emeklilik yaşı sonrası ikinci akademik dönemi (2022) arasındaki zaman dilimiyle sınırlandırılmıştır. Ayrıca yine bu çalışmada yer alan röportaj, 24.03.2022 tarihinde online yapılmıştır.

a. Akademik Hayatı

01 Ocak 1953 tarihinde Trabzon ili Sürmene ilçesi Kahraman Köyünde doğan Peker, 1964 yılında ilkokulu kendi köyünde bitirmiştir. Ortaokulu Adana Tepedağ Ortaokulunda, liseyi de 1970 yılında Ankara Atatürk Lisesinde tamamlayan Peker, üniversite yıllarına kadar eğitimine gerek babasının görevi ve gerekse diğer ailesel nedenlerden dolayı farklı yerleşim birimlerinde devam etmek zorunda kalmıştır. 1973 yılında teoloji lisans eğitimi sürecinde Ankara'da Enerji Bakanlığında memur olarak çalışma hayatına başlayan Peker, 1974 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden teoloji lisansı alarak mezun olmuştur. Aynı üniversitede 1979 yılında din psikolojisi alanında Neda Armaner'in akademik danışmanlığında *Din değiştirmede psiko-sosyolojik etkenler* adlı teziyle doktora çalışmasını tamamlayan Peker, doktora tez döneminde Zirai Donatım Kurumu Genel Müdürlüğünde memur olarak çalıştıktan sonra 1980 yılında Samsun Yüksek İslam Enstitüsüne öğretim elemanı olarak atanmıştır. 1983 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalında yardımcı doçent kadrosuna atanan Peker, 1987 yılında doçent ve 1994 yılında ise profesör ünvanlarını almıştır.

Akademik çalışmalarının yanı sıra 05.11.1991 - 27.08.1997 tarihleri arasında Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Felsefe ve Din Bilimlerinde bölüm başkanlığı yapan Peker, yine adı geçen fakültede 1993-1997 yılları arasında dekan yardımcılığı yapmıştır. Daha sonra 27.08.1997 - 27.08.2000 ile 28.09.2012 - 28.09.2015 tarihleri arasında aynı fakültede iki dönem de dekanlık görevinde bulunan Peker, 23 Aralık 2019 tarihinde Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalına profesör kadrosuyla atanmıştır. Hizmet süresi dikkate alındığında 2020 yılında akademisyen yaş sınırlamasından emeklilik hakkı kazanan Peker, halen adı geçen bu üniversitede, Giresun Üniversitesi Rektör Yardımcısı ve İslami İlimler Fakültesi Dekanı olarak görevine devam etmektedir. Yabancı dil olarak Arapça ve Almanca bilen Peker, evli ve üç kız çocuğu babasıdır (Kara, 2018: 317-321; Çelik & Kara, 2022: 91). Şu anda 69 yaşında olan (2022) Peker, tüm akademik yaşamına Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde devam et-

mesine rağmen akademisyen yaş sınırlaması emeklilik sonrası ikinci dönem akademik yaşamını ise halen Giresun'da sürdürmektedir (görsel için ayrıca bkz. Ek-1).

b. Özel İlgi Alanları

Peker'in akademik çalışmalarındaki özel ilgi alanları ise '(i) din değiştirme, (ii) tasavvuf psikolojisi, (iii) çocuk psikolojisi, (iv) dinsel pratiklerin psikolojisi, (v) manevi danışmanlık ve rehberlik, (vi) din ve ahlak eğitimi, (vii) Kur'an psikolojisi, (viii) ruh sağlığı ve din' gibi konulardır. Peker'in bu konularda yayınlanmış çok sayıda akademik ürünleri (kitap, makale, bildiri, çeviri) bulunmaktadır.

c. Türk Din Psikolojisi Tarihindeki Bağlamsal Konumu

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1900'lü yılların başlarında ortaya çıkan din psikolojisinin Batı ve Türkiye'deki tarihsel gelişimiyle ilgili bir karşılaştırma yapıldığında, Türkiye'de din psikolojisi kapsamındaki ilk bilimsel çalışmalar, Amerika'daki çalışmalardan ancak 50 yıl sonra yani 1950'li yılların başlarında yapılmaya başlamıştır. Alana ilişkin yapılan ilk çalışmalarda, öğrencilerin alanı tanınmasına katkıda bulunmaya yönelik olarak din psikolojisinin tanımı, konusu ve yöntemleri gibi temel konuları ile Freud ve Jung'un din üzerine görüşleri ve özellikle de Freud'un dine olumsuz bakışına yöneltilen eleştirileri yer almıştır (bkz. Egemen, 1952; Armaner, 1980). Bu türden ilk dönem kuramsal çalışmaları, özellikle 1980'li yıllarda ve sonrasında yapılan teorik ve ampirik araştırmaların artarak takip ettiği gözlenmiştir. Bu dönemdeki ampirik çalışmalardan biri de Peker (1979) tarafından yapılan *Din değiştirmede psiko-sosyolojik etkenler* başlıklı doktora tezi ile *Suçlularda dini davranışlar* başlıklı doçentlik çalışması (1987) ve *Tasavvuf psikolojisi* isimli profesörlük takdim çalışmasıdır (1994). Adı geçen bu araştırmalardan doçentlik çalışması 1990 yılında *Suçlularda dini davranışlar* başlığıyla; profesörlük takdim çalışması ise *Tasavvuf psikolojisi* ismiyle 1993 yılında makale olarak yayımlanmıştır (Peker, 1990: 93-123; Peker, 1993: 35-52).

Türkiye'deki din psikolojisi çalışmalarının tarihsel gelişim sürecine bakıldığında, bu bilim dalıyla ilgili yapılan çalışmaların ortalama 70 yıllık bir geçmişe dayandığını görmek mümkündür. Din psikoloğu Koç (2012/2015) tarafından yapılan öznel bir sınıflandırmada, Türk din psikolojisi çalışmalarının kronolojik gelişim süreci, (i)-İlk dönem [1949-1979]: *Başlangıç – Din psikolojisinin tanınması*; (ii)-İkinci dönem [1980-1999]: *Orijinal literatürün anlaşılması*; (iii)-Üçüncü dönem [2000-2013]: *Literatüre yerel katkıların başlaması* şeklinde 3 döneme ayrılmıştır (şematik gösterim için bkz. Koç, 2015: 295).

Yukarıdaki sınıflandırmada sözü edilen bu ikinci dönemdeki din psikolojisinin gelişim aşamasında ise din psikolojisi üzerine yapılan çalışmalarda yıllara göre aşama aşama niceliksel bir artış olmuştur. Dolayısıyla ilk –çekirdek kadro- din psikologlarının yetiştiği dönem olan bu dönemin başlarında, daha çok alanla ilgili Batı’da yapılan akademik çalışmaların anlaşılması üzerine çalışılmıştır (örnek çalışma için bkz. Yavuz, 1987). Bu dönemin ortalarından başlayarak yüksek lisans ve doktora programları açan ilahiyat fakültelerinde ikinci kuşak akademisyen din psikologları da yetiştirilmeye başlanmıştır. Yine alanın bu gelişim döneminde, alanı tanıtan daha hacimli el kitapları yazılmıştır (Koç, 2012: 327-340; Koç, 2015: 293-295). İlk dönem bir akademisyen din psikoloğu olan Peker (2003) tarafından üçüncü dönemde yazılan *Din psikolojisi* isimli bir el kitabı da basılmıştır.

Yukarıda verilen tarihsel gelişim bilgileri ışığında, bir din psikoloğu olarak Peker’in Türk din psikolojisi tarihindeki bağlamsal konumu, din psikolojisinin tanınması sürecini kapsayan ilk dönemdeki [1949-1979] Türk din psikolojisi kurucularının yetiştirdikleri çekirdek kadro araştırmacılardan oluşan ikinci nesil din psikologların yer aldığı orijinal literatürün anlaşılması sürecini kapsayan ikinci dönem [1980-1999] içerisinde değerlendirilebilir. Dolayısıyla kuruculardan Neda Armaner’in yetiştirdiği ilk –çekirdek kadro- din psikologlarından birisi olan Peker, adı geçen bu ikinci dönemin başlarında doktora tezini bitirerek akademik yaşamına başlamıştır (1980). Yine bu dönem içerisinde din psikolojisi alanında yüksek lisans ve doktora programları kapsamında ikinci ve üçüncü kuşak akademisyen din psikologları yetiştiren bir din psikoloğu olarak Peker’in şu anda Türkiye’de alanda çalışan çok sayıda akademisyen din psikoloğu öğrencileri bulunmaktadır.

Alandaki kişisel akademik çalışma tarzına bakıldığında ise Peker’in çalışma konularının Türk din psikolojisi alanı içerisinde, daha çok ihtiyaç olduğunu ve yararlı olabileceğini düşündüğü konulardan seçtiği gözlenmiştir. Din pedagojisiyle de akademik düzeyde ilgilenen Peker’in din pedagojisi ile din psikolojisinin kesişim noktasında yayınlanmış dikkate değer eserleri olduğu da görülmektedir. Bu bağlamda din pedagojisiyle de akademik düzeyde ilgilenen bir din psikoloğu olan Peker’in uzmanlığı din pedagojisi alanında olan master ve doktora öğrencilerinin tezlerine de akademik danışmanlık yaptığı saptanmıştır. Bunun yanı sıra az da olsa çok-yazarlı makale ve kitaplarının olduğu görülen Peker’in temel İslam bilimlerinden tefsir alanında değerlendirilebilecek olan Kur’an-ı Kerim meal çalışmasının olması da oldukça dikkat çekmektedir (bkz. Kara, 2019: 7-32). Peker’in tefsir bilim dalında değerlendirilebilecek olan bu

meal çalışmasının yanı sıra Kur'an merkezli lisansüstü düzeyde verdiği ders isimleri ve özel kitap çalışmaları da bulunmaktadır.

d. Akademik Çalışmaları / Eserleri

Makalenin bu başlığı altında, akademide 42 yıl akademik hizmeti olan Peker'in akademik ürünleri: "(i) tezleri, (ii) kitapları, (iii) makaleleri, (iv) çevirileri, (v) kitap bölümleri, (vi) bildirileri, (vii) editörlükleri, (viii) hakemsiz dergilerdeki yazıları, (ix) projeleri' şeklinde sınıflandırılarak aşağıda verilmiştir. Akademik çalışmalarının dışında bir edebiyat türü olarak Peker'in şiirlerinden oluşan bir de şiir kitabı bulunmaktadır (bkz. Ek-5).

d.a. Tezleri

1. (1979). *Din değiştirmede psiko-sosyal etkenler* – [Doktora tezi]. Ankara: Ankara Üniversitesi. (Danışman: Doç. Dr. Neda Armaner).
2. (1987). *Suçlularda dini davranışlar* – [Doçentlik çalışması/tezi]. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
3. (1994). *Tasavvuf psikolojisi* – [Profesörlük çalışması/tezi]. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

d.b. Kitapları

1. (1994). *99 soruda çocuk ve suç*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
2. (1998). *Din ve ahlâk eğitimi: Psikolojik ve metodik esaslar*. Samsun: Aksı Seda Matbaası.
3. (2003). *Din psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları. (Not: Bu eserin daha sonraki yıllarda çoklu baskısı yapılmıştır.)
4. (2008). *Şiir diliyle İslam*. Samsun: İlim Yayma ve Eğitim Vakfı Yayınları.
5. (2012). *Namaz psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. (Not: İlk baskı ismi *Psikolojik açıdan namaz ve namaz psikolojisi* olan bu eserin daha sonraki yıllarda çoklu baskısı yapılmıştır.)
6. (2013). *Allah'ın boyasıyla boyanmak*. İstanbul: Timaş Yayınları.
7. (2013). *Zibnin donanımı: Zihinleri zorlayan dini sorular ve cevaplar*. Samsun: Üniversite Yayınları. (Not: İlk baskı ismi *İslâm'la ilgili zihinleri zorlayan sorular*. Samsun: Deniz Kültür Yayınları.)
8. (2015). *Kur'an meâli*. Ankara: Gece Kitaplığı.
9. (2016). *Kur'an ve sünnet ekseninde iletişim ve halkla ilişkiler*. Samsun: Üniversite Yayınları.
10. (2017). *Adı insan*. Samsun: Üniversite Yayınları. (Şiir kitabı)
11. (2017). *Rub sağlığı ve dini inanç*. İstanbul: Ensar Yayınları.

12. (2017). *Şükür ve kanaat psikolojisi ve eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları. (Not: İlk baskı ismi *İdare edemem anne: Ailede şükür ve kanaat eğitimi*. İstanbul: Timaş yayınları.)

13. (2017). *Zor çocuk yoktur: Çocuk eğitiminde pozitif disiplin*. İstanbul: Timaş Yayınları [ayrıca bkz. Ek-3].

d.c. Makaleleri

1. (1985). Ailde din eğitiminin psikolojik esasları I. *Diyanet Dergisi*, 21 (1), 21-26.

2. (1985). Ailde din eğitiminin psikolojik esasları II. *Diyanet Dergisi*, 21 (1), 41-49.

3. (1986). Olumlu şahsiyet özellikleri ve din. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 100-105.

4. (1988). Eğitim ve öğretimde metodun önemi ve din kültürü ve ahlak bilgisi öğretiminde metotlar. *Din Öğretimi Dergisi*, 17, 86-97.

5. (1989). İman-ibadet ilişkisi. *Din Öğretimi Dergisi*, 19, 41-46.

6. (1990). Suçlularda dini davranışlar. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 93-123.

7. (1991). Ailenin korunmasının esasları. *Din Öğretimi Dergisi*, 26, 56-59.

8. (1991). Çocukları ve gençleri suça iten faktörler. *Diyanet Dergisi*, 27 (2), 81-90.

9. (1993). Dini inanç ve stres ilişkisi. *Din Öğretimi Dergisi*, 38, 53-57.

10. (1993). Tasavvuf psikolojisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 35-52.

11. (1997). Teknolojik gelişmeler ve İslâm ahlakı. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 29-34.

12. (2012). Kur'an'a göre dindarlığın boyutları. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 41-49.

13. (2014). Birey ve toplum açısından din eğitimine duyulan ihtiyaç. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 5-18. (O. Eyüpoğlu ile birlikte).

14. (2015). Hayatın Anlamı ve Amacı Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38, 39-55. (C. Aydın & M. Kaya ile birlikte). [ayrıca bkz. Ek-4].

d.d. Çevirileri

1. (1987). İntihar sebepleri nedir ve ona nasıl engel olunur? (L. McCullough'tan çeviri). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 105-113.

2. (2009). *Son ilahi mesaj Kur'an ve açıklanmalı meâli*. Samsun: Ceylan Ofset.

d.e. Kitap Bölümleri

1. (1998). Atatürk'ün dine bakışı. [içinde] *75. Yılda Bafra*. (ss. 352-365). Bafra.

2. (2008). Gençlik dönemi din algıları ve dini hayat. [içinde] *Din Hizmetleri ve Gençlik*. (ss. 39-48). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

3. (2010). Dua, ibadet ve dini törenler. [içinde] *Din Psikolojisi*. (ss. 192-212). ed. H. Hökekleli. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

4. (2012). Aile irşat ve rehberlik bürolarında dini danışmanlık ve din hizmetleri. [içinde] *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*. (ss. 341-356). ed. N Altaş & M. Köylü. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

5. (2014). Gençlik döneminde dini sorgulama. [içinde] *Gençlik ve Kültürel Mirasımız*. (ss. 831-836). Samsun: Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.

6. (2015). Aile ve ahlak. [içinde] *Kur'an ve Sünnet Ekseninde Ahlak Birey ve Toplum*. (ss. 173-210). Samsun: Üniversite Yayınları.

7. (2022). Psikoloji açısından Kur'an'a bakış. [içinde] *Farklı Bilim Dallarından Kur'an'a bakış*. (ss. 295-330). İstanbul: Ensar Yayınları. (M. Tunçer ile birlikte).

d.f. Bildirileri

1. (1990). Ailenin korunmasının esasları. [içinde] *I. Aile Şûrası Bildirileri* (ss. 355-358). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

2. (1998). Çocuğun dini eğitiminde medya. [içinde] *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. (ss. 163-173). İstanbul: Ensar Neşriyat.

3. (1998). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretiminde metot sorunu. [içinde] *Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Problemleri Sempozyumu* (ss. 259-266). Kayseri: İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı Yayınları.

4. (1999). Türbe ziyaretlerindeki dini ve psiko-sosyal nedenler. [içinde] *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*. (ss. 447-452). İstanbul: Mezarlıklar Vakfı Yayınları.

5. (2004). Din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin müfredatında yer alan surelerin anlamlarının öğretimi. [içinde] *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Çalışma Toplantısı-I* (ss. 40-47). ed. Şeyma Arslan. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

6. (2005). İslam'ın hoşgörü, inanç ve düşünceye saygı anlayışını benimsetebilmek. [içinde] *Türk Milli Eğitim Sisteminde Din Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu*. (ss. 109-113). Ankara: Kültür Yayınları.

7. (2009). Dini danışmanlık bağlamında aile danışmanlığı ve rehberliği: Samsun ve Aydın aile irşat ve rehberlik büroları örneği. [içinde] *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri* (12-16 Ekim 2009). (ss. 162- 175). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

8. (2009). Şiddete karşı nebevi mesaj. [içinde] *Nebevî Mesajın Evrenselliği Siret Sempozyumu* (09-10 Mayıs 2008). (ss. 188-197). Konya: Konya İlahiyat Derneği Yayınları.

9. (2014). Merhamet-ibadet ilişkisi: Namaz, oruç, zekât, kurban. [içinde] *Kutlu Doğum Haftası Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi Sempozyumu* (15-17 Nisan 2011). (ss. 336-345). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

10. (2014). Toplum planında insan onuru algısının kazanılması. [içinde] *Kutlu Doğum Haftası Hz. Peygamber ve İnsan Onuru Sempozyumu* (19-21 Nisan 2013). (ss. 554-560). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

d.g. Editörlükleri

1. [ed.]. (2015). *Kur'an ve sünnet ekseninde ahlak birey ve toplum*. Samsun: Üniversite Yayınları. (M. Kara ile birlikte).

2. [ed.]. (2022). *Farklı bilim dallarından Kur'an'a bakış*. İstanbul: Ensar Yayınları. (M. Tunçer ile birlikte).

d.h. Hakemsiz Dergilerdeki Yazıları

1. (2006). Camilerin bireysel ve toplumsal fonksiyonu. *Diyanet Aylık Dergi*, 190, 33-34.

2. (2007). Gençlerin alkol ve uyuşturucu kullanımının psiko-sosyal nedenleri. *Diyanet Aylık Dergi*, 200, 37-39.

3. (2011). Merhamet eğitiminde model almanın önemi. *Diyanet Aylık Dergi*, 244, 20-22.

4. (2011). Tüketim ahlâkı eğitimi. *Diyanet Aylık Dergi*, 247, 15-17.

5. (2015). Namaza psikolojik bir bakış. *Diyanet Aylık Dergi*, 298, 24-27.

d.i. Projeleri

1. (1998-2000). *Psikolojik ve sosyolojik açıdan ilk dönem İslam düşünürlerinin insan ve toplum konusundaki görüşleri*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi. BAP Projesi. (Yürütücü).

2. (2008-2010). *Pastoral psikoloji çerçevesinde ülkemizde dini danışmanlık*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi. BAP Projesi. (Yürütücü).

e. Lisans ve Lisansüstü Dersleri

Makalenin bu bölümünde ise din psikolojisi bilim dalında öğretim üyesi olan Peker'in lisans ve lisansüstü düzeyde verdiği derslere yer verilmiştir.

e.a. Lisans Dersleri

1. Din psikolojisi
(Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi & Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi)
2. Eğitim psikolojisi
(Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
3. Din ve maneviyat psikolojisi
(Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü)

e.b. (Lisansüstü) - Yüksek Lisans ve Doktora Dersleri

1. Kişilik ve karakter portreleri
(Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü)
2. Dini inanç ve düşüncenin gelişimi
(Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü)
3. Dini danışmanlık alanları
(Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü)
4. Birey ve toplum
(Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü)
5. Ruh sağlığı ve dini inanç
(Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü)
6. Kur'an'da insan psikolojisi
(Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü)

[Kaynak: <https://www.omu.edu.tr>; <https://www.giresun.edu.tr>]

f. Yönettiği Lisansüstü Tezleri

Makalenin bu bölümünde de, akademik yaşamı boyunca din psikolojisi alanında öğretim üyesi olarak görev yapan Peker'in yönettiği lisansüstü (yüksek lisans ve doktora) tezleri yer almaktadır. Bu bölümde yer verilen tez listeleri Ulusal Tez Merkezi kayıtları ve Peker tarafından oluşturulan akademik özgeçmiş referans alınarak oluşturulmuştur (bkz. <https://tez.yok.gov.tr>). Tez yazım biçimi olarak sırasıyla “[tez merkez kayıt numarası], yazar adı soyadı, (tezin bitirildiği yıl), tezin adı (Türkçe + İngilizce)” şeklinde bu makaleye özgü bir niteleme kullanılmıştır. Tezlerin tümü Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü [yeni

ismi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü]'ne bağlı olarak yapıldığı için her bir tez için ayrıca üniversite adına yer verilmemiştir. Konuyla ilgili yapılan literal tarama sonucunda Peker'in akademik danışmanlığında 28 adet yüksek lisans tezi ve 20 adet doktora tezinin (n=48) yapıldığı görülmüştür. Bunlardan danışmanlığını yaptığı 3 adet doktora tezi ise halen devam etmektedir. Ayrıca Peker tarafından yönetilen tezlerin yazarları, aynı zamanda Peker'in yüksek lisans ve/veya doktora öğrencileri olarak da ayrı bir başlık altında alan tarihi kayıtlarına geçirilebilir.

f.a. Yönettiği Yüksek Lisans Tezleri

1. [UTM kaydı yok]. Mustafa Köylü. (1989). Din görevlilerinin mesleki problemleri / Professional problems of religious workers.
2. [UTM kaydı yok]. Halil İbrahim Yurdusever. (1990). Lise öğrencilerinin dini davranışlarını etkileyen faktörler / Factors affecting the religious behavior of high school students.
3. [UTM kaydı yok]. Ali Rıza Aydın. (1991). Kur'an kursu öğretmenlerinin dini tutum ve davranışları / Religious attitudes and behaviors of Qur'an course teachers.
4. [UTM kaydı yok]. Yaşar Yürük. (1992). Kur'an Kursu öğrencilerinin psiko-sosyal problemleri / Psycho-social problems of Qur'an course students.
5. [23418]. Hamdi Uygun. (1992). Halktaki din adamı imajı ve din görevlilerinden beklentileri / The image of the religious worker in the public and their expectations from the religious workers.
6. [32096]. Aişe Sıddıka Taşpınar (1994). İmam-hatip lisesi öğrencilerinin bu okullardan beklentileri ve kendilerini nasıl değerlendirdikleri / Imam-hatip high school students' expectations from these schools and how they evaluate themselves.
7. [32112]. Ali Akdoğan. (1994). İmam-hatip liselerinde okutulan hadis dersi programının değerlendirilmesi / Evaluation of the hadith course program that taught in imam-hatip high schools.
8. [32098]. Osman Taştekin. (1994). Öğretmen ve öğrencilere göre din kültürü ve ahlak bilgisi ders müfredatları (İlköğretim 6, 7, 8, sınıflar) / Curricula for religious culture and ethics course according to teachers and students (Primary 6, 7, 8, grades).
9. [32103]. Şuayip Özdemir. (1994). İmam-hatip liselerinde okutulan fıkıh dersi programının değerlendirilmesi / Evaluation of the fiqh course program that taught in imam-hatip high schools.
10. [32094]. M. Doğan Karacoşkun. (1994). İmam-hatip lisesi öğrencilerinin dini tutum ve davranışları / Religious attitudes and behaviors of Imam-Hatip high school students.

11. [53967]. Halil Apaydın. (1996). Üniversite öğrencilerinin dini yasaklarla ilgili tutumları / Attitudes of university students about religious prohibitions.

12. [UTM kaydı yok]. Hacı Yusuf Acuner. (1996). Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi lise I- II- III müfredatının öğretmen ve öğrenciler açısından amaç ve metot bakımından incelenmesi / Examining of the high school I-II-III curriculum of religious culture and ethics course in terms of purpose and method according to teachers and students.

13. [53981]. Muammer Cengil. (1996). Kur'an-ı Kerim'deki nefis kavramına psikolojik açıdan bir yaklaşım / A psychological approach to the concept of nafs in the Qur'an.

14. [53978]. Hasan Dam. (1996). İlköğretim 1. kademe (4-5) öğrencilerinin din hakkında sordukları sorular ve bu sorular açısından din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarının değerlendirilmesi / The questions asked by primary school students (4-5) about religion and the evaluation of religious culture and ethics textbooks in terms of these questions.

15. [53975]. Yusuf Macit. (1996). Ruh sağlığı açısından Kur'an-ı Kerim / The Quran in terms of mental health.

16. [61610]. Hasan Arslan. (1997). Çırak ve kalfalarda dini inanç ve davranışlar/ Religious beliefs and attitudes in the apprentices and foremen.

17. [72043]. Nuray Kukula. (1998). Eğitim açısından Kur'an-ı Kerim'de ceza ve mükâfat / Punishment and reward in the Quran in terms of education.

18. [108621]. Rıza Altun. (2001). İslami anlatım ve uygulamalarda kişileri rahatsız eden hususlar/ Issues that disturb people in Islamic narratives and practices.

19. [134965]. Elif Kara. (2003). Engelli çocuğu olan ebeveynlerin bu konuyla ilgili dini tutumları/ Religious approaches of parents toward the condition constituted by their handicapped children.

20. [253733]. Fatih Ergin. (2009). Din psikolojisi açısından Yunus Emre'de Allah inancı ve din duygusu / Belief in Allah and religious feeling in Yunus Emre in terms of psychology of religion.

21. [336051]. Esra Kesgin. (2013). Hz. İbrahim'de Allah inancı ve din duygusu / Belief in Allah and religious feeling in Prophet Abraham.

22. [369236]. Zeliha Çamur. (2014). Yaşamda anlam ve dindarlık ilişkisi (geç ergenlik dönemi) / The relationship between meaning in life and religiosity (late adolescence).

23. [407679]. Emine Şenocak. (2015). Kur'an kursu öğrencilerinde benlik saygısı / Self-esteem in Qur'an course students.

24. [429570]. Tuğba Taşdemir. (2016). Din psikolojisi açısından Türk ve Avrupa sinemalarında kadın: Karşılaştırmalı bir çalışma / Women in Turkish and European cinemas in terms of religion psychology: A comparative study.

25. [429594]. Eldar Karımov (2016). Üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığı düzeyleri ile din algıları üzerine bir araştırma / A research on the internet addiction levels and religious perceptions of university students.

26. [UTM kaydı yok]. Alkresh, İ. (2017). Savaşın dini inanç ve algılar üzerindeki etkisi / The impact of war on religious beliefs and perceptions.

27. [584631]. Gülistan Sucu. (2019). İlahiyat fakültesi öğrencilerinde kadın algısı / The perception of women in the faculty of theology students.

28. [567766]. Mohammed Ghrairi. (2019). Türkiye'deki Iraklı göçmenlerin deizime ve ateizime yaklaşımları / Approaches of Iraqi immigrants in turkey to deism and atheism.

f.b. Yönettiği Doktora Tezleri

1. [42387]. Ali Rıza Aydın. (1995). Dini inkârın psiko-sosyal nedenleri / Psycho-social causes of religious denial.

2. [72077]. Yaşar Yürük. (1998). Almanların İslam diniyle ilgili tutum ve davranışlarında etkili olan psiko-sosyal faktörler / Psycho-social factors that are effective in the attitudes and behaviors of Germans towards Islam.

3. [72087]. Aşkın Asan. (1998). Bilgisayar destekli din eğitimi / Computer based religious education.

4. [72054]. Osman Taştekin. (1998). Kıyamet ve ahiretle ilgili kavramların öğretimi / Teaching day of judgment and the hereafter related the concepts.

5. [72055]. M. Doğan Karacoşkun. (1998). Psiko-sosyal açıdan iman (dini inanç)-amel (dini davranış) ilişkisi / Relationship between faith and religious practice from the psycho-social perspective.

6. [87241]. Aişe Sıddıka Nazlı. (1999). Kur'an-ı Kerim'e göre insanın duygusal yönü / Emotional aspect of human according to the Qur'an.

7. [108615]. Halil Apaydın. (2001). Kişilik özelliklerinin dini tutum ve davranışlara etkisi / The effect of personality traits on religious attitudes and behaviors.

8. [122593]. Yusuf Macit. (2002). İletişim psikolojisi açısından Hz. Muhammed / Prophet Mohammed in terms of communication psychology.

9. [122742]. Mustafa Köylü. (2002). Psiko-sosyal açıdan dini iletişim/ Religious communication in terms of psycho-social.

10. [122586]. Muammer Cengil. (2002). Davranışçılık ekolünün dine yaklaşımı / Behaviorism school's approach to religion.

11. [134946]. Hüseyin İbrahim Yeğin. (2003). Kutsal mekân ve insan ilişkisi / Sacred place and human relationship.

12. [253752]. Elif Kara. (2009). Öğrenilmiş çaresizlik davranışlarının genelleme derecesi ile kader inancı arasındaki ilişkinin incelenmesi/ The examining of the relationship between belief in destiny and the generalizational level of learned helplessness behaviors.

13. [306459]. Sema Yılmaz. (2011). Çocukların bilişsel ve dini gelişiminde ölüm olgusu/ The phenomenon of death in the cognitive and religious development of children.

14. [369270]. Çiğdem Gülmez. (2014). Kadına yönelik aile içi şiddet, ahlaki çözülme ve dindarlık / Domestic violence against women, moral disengagement and religiosity.

15. [425476]. Cüneyd Aydın. (2015). İnsanın anlam arayışı ile yeniçağ inanışları arasındaki ilişki/ The relationship between man's search for meaning and new age beliefs.

16. [636147]. Eldar Karımov. (2020). Üniversite öğrencilerinde dini tutum ve yaşam doyumunun mutluluk üzerindeki rolü (Azerbaycan örneği)/ The role of religious attitude and life satisfaction on happiness in university students (sample of Azerbaijan).

17. [667682]. Rınat Kazmukhanov. (2021). Türbeler üzerine psiko-sosyolojik bir araştırma (Kazakistan örneği) / A psycho-sociological research on tombs (sample of Kazakhstan).

18. [devam ediyor]. Yılmaz Çelik. (2022). Sıla-i rahim, yalnızlık, psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumunu arasındaki ilişkiler / Relationships between sıla i rahim, loneliness, psychological well-being and life satisfaction.

19. [devam ediyor]. Tuğba Taşdemir. (2022). İngiliz basınında İslamofobi söylemi: BBC örneği / Discourse of Islamophobia in the British press: The case of the BBC.

20. [devam ediyor]. Sebiha Yıldız. (2022). Hamilelik ve doğum sonrası dönemde annelik ve dindarlık, stresle başa çıkma ve psikolojik iyi oluş ilişkisi / The relationship between motherhood and religiosity, coping with stress and psychological well-being during pregnancy and postpartum period.

g. Türk Din Psikolojisi Çalışmaları Üzerine Kişisel Düşünceleri

Çalışmanın bu bölümde ise Peker ile yapılan soru-cevap içerikli röportaj kayıtları yer almaktadır. Araştırmacı tarafından röportaj soruları ve cevapları, “(i) özel ve akademik yaşam, (ii) Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları, (iii) Türk din psikolojisinin geleceği; (iv) yeni nesil din psikologlarına öneriler” başlıklı alt temalara göre düzenlenerek verilmiştir.

* Röportaj – [Mülakat] –

“*Araştırmacı:* Kıymetli hocam, uzun yıllar süren akademik çalışma hayatınızı Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamlayarak 23 Aralık 2019 tarihinden bugüne Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde akademisyen emeklilik yaş sınırlamasına ilişkin düzenleme sebebiyle aktif olarak çalışmaya devam ediyorsunuz. Bu sebeple eğer izin verirseniz sizinle (i) özel ve akademik yaşamınız, (ii) Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları, (iii) Türk din psikolojisinin geleceği ve (iv) yeni nesil din psikologlarına öneriler” tema başlıklarında bir röportaj yapmak istiyorum.”

(i) – *Özel ve akademik yaşam:*

[Soru] = 1. *Kıymetli hocam, isterseniz öncelikle kişisel yaşamınızdan başlayalım. Kısaca kendinizi tanıtabilir misiniz? Yani nasıl bir çocukluk ve gençlik dönemini yaşadınız? Çocukken ve gençken yaşama ilişkin hayalleriniz ve hedefleriniz nelerdi?*

Ben Trabzon’un Sürmene ilçesine bağlı Kahraman köyünde, anememin anlattığına göre 1952 yılının Ekim ayında doğmuşum. Ancak nüfus kayıtlarına 01.01.1953 şeklinde yazılmış. Çocukluk dönemimin o günkü şartlara göre iyi geçtiğini söyleyebilirim. Babam imamdı. 1959-1964 yılları arasında ilkokulu köyümüzde okudum. Ortaokulu ve lise birinci sınıfı da, babamın görevi nedeniyle Adana’da okudum. Ben lise birinci sınıfında okurken babam trafik kazasında vefat etti. Ondan sonra lise ve fakülte hayatım ekonomik açıdan oldukça sıkıntılı geçti. Ancak yaşamış olduğum bu mahrumiyet ve yoksunluğun bende fedakârlık ve yardımseverlik duygusunun artmasında önemli etkisi olduğunu düşünüyorum. 1970 yılında Ankara Atatürk Lisesi’ni bitirdim ve aynı yıl Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine kayıt yaptırдыm. 1974 yılında da bu ilahiyat fakültesinden mezun oldum.

İlahiyat fakültesinde o dönemin koşullarına göre çok iyi bir ilahiyat eğitimi aldığımızı düşünüyorum. O tarihlerde ülkemizde ilahiyat ala-

nının öncü niteliğindeki hocaları, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim üyeliği yapıyordu. Benim İslam'ı doğru anlamada, olayları ve hayati değerlendirmede ve bakış açımın oluşmasında o dönemde kendilerinden eğitim aldığım hocalarımın çok önemli rolü olduğu kanaatindeyim.

Ben beş kardeşli bir ailenin üyesiyim. Sırasıyla üç erkek, iki kız. Ben erkeklerin ortancasıyım. Babam, ilkokuldan sonra yaz aylarında bize hafızlık yaptırırdı. Bir gün bana, “oğlum sen iyi bir vaiz olursun” demişti. Benim yıllar sonra ilahiyat fakültesini tercih etmemde, babamın bu sözünün çok etkisi olmuştur. Çocukken hayalimde de iyi bir din anlatıcısı olmayı hedeflemişimdir.

[Soru] = 2. *Yaşam felsefenizi birkaç cümleyle nasıl betimleyebilirsiniz?*

Yaşam felsefem, hep iyi insan olma ve iyi olarak anılma üzerine kuruludur, diyebilirim. Var olan her şeyin değerli olduğu anlayışıyla hareket etmek, hayata ve olaylara olumlu bakmak benim yaşam felsefemin özünü oluşturur.

[Soru] = 3. *Hobileriniz nelerdir?*

Benim bir şeye karşı aşırı bağlılığım yoktur. Genelde tutum ve davranışlarımda dengeli ve ölçülü olmaya çalışırım. Futbol karşılaşmalarını televizyondan izlemeyi severim. Mafya türü ve tarihi dizilerden zaman zaman takip ettiklerim olmuştur. Son zamanlarda ise daha çok sosyal medyaya bakıyorum.

[Soru] = 4. *Kendinizi nasıl bir eş, baba ve dede olarak görüyorsunuz?*

Özgürlükçü, ancak uyarıcı ve öğüt verici bir yapım vardır. Aile içinde yapılanlara zaman zaman karışırım ve müdahale ederim. Bu nedenle eşimle bazen uyuşmadığımız konular olur. Çocuklarıma karşı baskıcı değil, sevgiye dayalı ve bilgilendirici bir yaklaşımla hareket etmişimdir. Onlarla zaman zaman değerlendirmelerde bulunmuşuzdur, fakat kararlarını kendileri vermişlerdir. Üç kızım, üç de torunum var. Torunlarımla da vakit buldukça ilgilenmeye çalışıyorum.

[Soru] = 5. *Eleştiriye açık mısınızdır? Yani meslektaşlarınız sizi eleştirirler miydi? Sizin bu eleştirilere tepkilerinizi nasıl olurdu?*

Bildiğiniz gibi eleştirilmek kimsenin hoşuna gitmez. Ben eleştiriye karşı açık birisiyim diyebilirim ancak yaptıklarımı da savunmaya çalışırım. Yaptığının yanlış olduğunu anladığımda kesinlikle ondan vazgeçerim. Hiçbir şeyde körü körüne ısrarcı olmam. İstişareye önem veririm. İstişare etmediğim bazı konularda, hata ettiğimi sonradan anlamışım. Meslektaşlarımdan fazla eleştiri aldığımı söyleyemem. Kendileriyle iyi

geçinmeye ve isteklerini dikkate almaya çalışıp onlara değer verdiğim için iletişimimiz büyük çoğunlukla olumlu olmuştur.

[Soru] = 6. *Yaşamınızda dönüm noktası olarak nitelendirebileceğiniz bir olay var mı? Varsa nedir?*

Hayatımda dönüm noktası olarak nitelendirebileceğim iki olaydan bahsedebilirim. Birincisi şöyledir: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okurken dördüncü sınıfta, Enerji Bakanlığına bağlı Maden Dairesi Başkanlığında memur olarak işe girdim. Hem işi hem de okulu birlikte yürütmeye çalıştım ve çok şükür fakülteden mezun oldum. Aynı sınıfta dört yıl birlikte okuduğumuz ve kendisini çok sevdiğim yakın ilişkimiz olan Mustafa Zaman (Allah'tan kendisine sağlıklı, huzurlu, hayırlı, uzun ömürler diliyorum) bir gün işyerinde bana uğradı. Sohbet ettik ve bana “fakültemizin hemen hemen her bilim dalından doktora yapmak üzere yurt dışına birer öğrenci gönderilecek. Biz de o sınavlara girelim” dedi.

Benim o zamana kadar aklımda hiç akademik kariyer yapmak, yani doktora yapmak ve üniversiteye girmek gibi bir düşüncem yoktu. Ben de arkadaşıma “sınava girsek ne olacak? Benim sınavla ilgili hiçbir hazırlığım yok” dedim. O da bana “olsun, bir deneyelim, bakalım ne soruyorlar” dedi. Böylece fakülteye gittik, müracaat tarihinin son günüydü yanlış hatırlamıyorsam. Ben din psikolojisi alanından müracaat ettim. Nedenini biraz sonra açıklarım. Sınava dört kişi katıldık. İki yabancı dilden geçememiş. Ben ve aynı yıl mezun olduğumuz bir başka arkadaş, bilim sınavına girdik. O arkadaş, benden yüksek puan aldığı için yurt dışına doktora yapmaya gitti. Ben gidemedim ama ben de yurt içinde doktora yapmaya başladım. Bu gelişen süreç, benim akademik kariyer anlamında üniversite hayatına atılmamın ilk adımı oldu ve hayatımın rotasını değiştirdi. Aslında ben fakülteden mezun olduktan sonra Milli Eğitim Bakanlığında din kültürü öğretmeni olarak görev yapmayı düşünüyordum.

İkinci olay da şöyledir: Ekim 1974 tarihinde, üniversite dışından Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde doktora yapmaya başladım. 1975 yılı başında askerlik görevim çıktı. Ertelettiremediğim için de askere gitmek zorunda kaldım ve 1,5 sene asteğmen olarak Ağrı – Doğubeyazıt'ta askerlik yaptım. Doktora konusunu almıştım ama hiç çalışmadım. Dört yıllık doktora sürem de 1,5 yılı böylece geçmişti. Askerlik dönüşü tezimi tamamlayabilmem için Ankara'da bulunmam ve bir işte çalışmam da gerektiğinden, bir akrabamın desteğiyle Zirai Donatım Kurumu Genel Müdürlüğü, İşçi İşveren Müdürlüğüne devlet memuru olarak atandım. Ancak gün boyu işte olduğum için yine de tez konumuyla ilgili pek doküman toplayamıyordum ve dolayısıyla da tezimi verimli bi-

çimde çalışmıyordum. Müdürümüz hukuk fakültesi mezunu iyi bir insandı. Benim doktora yaptığımı biliyordu. İlahiyatçı olmam, işimi iyi yapmaya çalışmam ve diğer daire personeliyle olumlu iletişim kurabilmem, kısa sürede onun dikkatini çekmişti. Hatta onun teklifiyle şef kadrosuna atanmıştım. Bir gün beni çalışma saatleri içinde yanına çağırdı. O dönemde de 1750 sayılı Üniversite Kanunu uygulanıyordu. Bana “sen doktora yaptığın için buradan ücretli izinli sayılabilirsin. Üniversite kanununun 32. maddesinde, ‘doktora yapanlar, çalıştıkları kurumlardan ücretli izinli sayılabilirler’ şeklinde bir hüküm var. Sen git fakültenden bize doktora yaptığına dair bir belge getir ve bize müracaatını yap” dedi. Ben yazıyı üniversiteden alıp dilekçemi çalıştığım kuruma verdim, Müdür bey, benim dilekçemi çok olumlu bir ön yazıyla genel müdürlüğe gönderdi. Bir süre sonra genel müdürlük benim dilekçemi onayladı ve ben iki yıl hiç çalışmadan devlet memuru olarak maaşımı aldım ve doktora çalışmamı böyle tamamlayabildim. Eğer o dönemde böyle bir imkân bulmasaydım eminim ki doktorayı bitirmem çok zor olacaktı, diye düşünüyorum.

[Soru] = 7. *Akademisyen olmasaydınız başka ne iş yapmak isterdiniz?*

Ben eğitim ve öğretim işini seviyorum. Akademisyen olmasaydım öğretmen olarak görev yapmak isterdim.

[Soru] = 8. *Akademik yaşamınız boyunca unutamadığınız ve sizi etkileyen bir anınız/hatranız varsa bizimle paylaşabilir misiniz?*

Akademik hayatım boyunca unutamadığım birçok olay var. Bunlardan birini burada anlatmak isterim. 28 Şubat döneminde, 1997-2000 yılları arasında Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde dekanlık yaptım. Biliyorsunuz o dönemde tüm üniversitelerde kız öğrencilere başörtüsü yasağı getirilmişti. Bizim üniversitede de, ilahiyat fakültesi dışında diğer tüm fakülte ve yüksekokullardaki kız öğrencilerin başları zorunlu olarak açtırılmıştı ve açmayanlara da idari soruşturma açılarak ceza veriliyordu.

Bir gün üniversitemizin rektörü bana: “Hüseyin bey, ilahiyat fakültesindeki kız öğrencilerin durumu ne olacak? YÖK bu konuda bir ayırım yapmıyor” dedi. Gerçekten de o tarihlerde bazı ilahiyat fakültele-
rindeki kız öğrencilerin başları da açtırılmıştı. Rektör beye; “Hocam, biliyorsunuz YÖK’te ‘İlahiyat Komitesi’ diye bazı ilahiyat fakültesi dekanlarından oluşturulan resmi bir birim var. Bu komitenin başkanı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mustafa Sait Yazıcıoğlu’dur. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mehmet Aydın ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof.

Dr. Mustafa Fayda da, bu komitenin üyeleridir. Bunların fakültelerinin hiçbirinde kız öğrencilerin başları açtırılmamış. Onlar, önce kendi öğrencilerinin başlarını açtırsınlar, sonra biz ne yapacağımızı düşünürüz” dedim. Bunun üzerine Rektör bey de “doğru” dedi ve böylece ben hiçbir öğrencinin başörtüsünü açtırmadan o dönemdeki dekanlık görevimi tamamladım.

[Soru] = 9. *Bir akademisyen olarak din psikolojisi alanında çalışmamış olsaydınız başka hangi alanda akademik kariyer yapmak isterdiniz?*

Din eğitimi alanı diyeceğim ama zaten din psikolojisi ile din eğitimi alanı, ilgilendikleri konular bakımından çoğu zaman birbiriyle iç içe olan alanlardır. Yayınlarıma bakarsanız görürsünüz zaten benim din eğitimiyle ilgili de birçok çalışmam var. Bunların dışında sanırım tefsir alanında akademik çalışma yapmayı düşünürdüm diyebilirim.

[Soru] = 10. *Akademik kariyer planlamanızda neden din psikolojisi alanını seçtiniz? Genel ve özel sebepleri var mı? Varsa nelerdir?*

Din psikolojisi alanını seçmemin en önemli nedeni, bu alana ilgi duymamı sağlayan o dönemde fakülteadaki dersimizin hocası psikiyatr Prof. Dr. Recep Doksat’tır. Rahmetli Recep Doksat hocamız, o dönemde Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesinde psikiyatri öğretim üyesiydi. İlahiyat fakültesinde de bizim din psikolojisi lisans dersine giriyordu. Kalın bir ses tonu vardı ve çok güzel ders anlatırdı. Daha çok parapsikolojik konular üzerinde dururdu. Hipnotizma konusunda doktora yapmıştı. Kendi hipnotize ettiği hastalardan örnekler vererek ders işlerdi. Derste yoklama yapmazdı ama sınıf tıka basa dolardı. Ben de o dönemde din psikolojisi dersini sevmiştim. Asıl neden budur, diyebilirim.

[Soru] = 11. *Din psikolojisi alanındaki akademik çalışmalarınıza nasıl başladınız? Yani akademik kariyeriniz hangi aşamalardan geçerek sonuçlandı? Lisans ve lisansüstü (master ve doktora) eğitiminizi nerelerde ve nasıl yaptınız?*

Lisans döneminde, lisansüstü bir çalışma yapmayı hiç düşünmemiştim. Daha önce bahsettiğim gibi yurt dışına gönderilmek üzere yapılan doktora sınavlarına katılınca, din psikolojisi ana bilim dalı başkanı ve o dönemde doçent olan Neda Armaner hocamla tanıştım. O zamana kadar kendisini tanımıyordum. Neda hanım bana, yurt içinde doktora yapabileceğimi söyledi. Türkiye’de o zamanki akademik yapılanmada yüksek lisans programları yoktu, direk doktora başlanılıyordu. Böylece ben de yeni bir sınava girmeden Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 1974 yılı Ekim ayında doktora programına kabul alıp akademik çalışmalarına başladım ve 1979 yılında da doktoramı tamamladım.

[Soru] = 12. *Sizin din psikolojisi alanında yetiştiğiniz dönemde üzerinizde emeği olan hocalarınız kimlerdir? Yani kimler ve hangi sebeple akademik yaşamınızda yer aldılar ve çalışmalarınıza yön verdiler?*

Benim doktora çalışmasına başladığım dönemde Ankara Üniversitesindeki din psikolojisi ana bilim dalında Doç. Dr. Neda Armaner ve Dr. Erdoğan Fırat vardı. Ben doktora çalışmasına başladıktan sonra Dr. Erdoğan Fırat'ın yanına gittim ve kendisiyle tanıştık, onu bilgilendirdim. İlahiyat fakültesine her gittiğimde onun yanına uğradım. Yaptığım çalışmalarını ona anlatırdım ve onun görüşünü mutlaka alırdım. Benim doktora da en çok onun katkısı olmuştur. Çok muhterem, yardımsever ve mütevazı bir kişiliği vardı. Bir gün sohbet ederken bana odasının anahtarını uzattı. Odasının anahtarını benim için çoğaltmış ve bana “bu odaya hiç çekinmeden istediğin zaman girebilirsin, istediğin kitabı alıp götürebilirsin, burası aynı zamanda senin de odan” diyerek anahtarı bana verdi. Doktora tez konumu onunla belirledik ve yazdıklarımı Neda hocama götürmeden önce onunla okurduk. Burada kendisini minnetle ve saygıyla anıyorum. Kuşkusuz Neda Armaner hocamın da üzerimdeki emeği büyüktür. Beni her zaman kendi evladı gibi gördü ve bana önemli katkısı oldu. Neda hocama da sevgilerimi ve saygılarımı sunuyorum. Yakın zamanda vefat etti. Buradan kendisine Allah'tan rahmet diliyorum.

[Soru] = 13. *Akademik çalışmalarınıza bakıldığında ağırlıklı olarak hangi alt alanlarda araştırmalarınızı yürüttünüz? Akademik kariyeriniz süresince din psikolojisi alanındaki bilimsel çalışma konularınızı nasıl belirlediniz? Veya hangi konular üzerinde çalışacağınıza nasıl karar verdiniz?*

Çalışmalarım daha çok din ve ahlak eğitiminin psikolojik esasları, Kur'an psikolojisi, ruh sağlığı ve din alt başlıklarında yoğunlaştı diyebilirim. Alandaki çalışma konularımı din psikolojisi alanı içerisinde, ülkemiz bilim hayatında daha çok ihtiyaç olduğunu ve yararlı olabileceğini düşündüğüm konulardan seçtim. Öncelikle ilahiyat fakültelerinde ders kitabı olarak okutulabilecek bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu görerek din psikolojisi adıyla bir kitap yayınladım. Oldukça da ilgi gördü ve tutuldu. İlahiyat fakültesinde din eğitimi dersine de girmek zorunda kaldığım dönemde gördüğüm ihtiyaç nedeniyle, din ve ahlak eğitiminin psikolojik ve metodik esasları ile çocukluk ve gençlik döneminin psikolojik ve dini özellikleriyle ilgili çalışmalar yaptım. Kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim üzerinde çalışılmasının önemli ve gerekli olduğunu düşünerek bu alanda da çalışmaya yöneldim.

[Soru] = 14. *Bilimsel kitap, makale, bildiri gibi akademik ürünlerinizden en çok beğendiğiniz ve başyapıtım diyebileceğiniz bir eser/çalışma var mı? Varsa hangisidir?*

Çalışmalarım içinde en çok beğendiğim ve başyapıtım diyebileceğim çalışma, “Kur’an Meali” adlı çalışmamdır. Ben Kur’an meali yazabileceğimi daha önce hiç düşünmemiştim. Bir gün ilkokul 5. Sınıfta okuyan kızım, baktım ki bir sûrenin anlamını ezberlemeye çalışıyor. Öğretmeni kızıma “anlamını da bileceksiniz” demiş. Baktım anlamını ezberlemek çok zor. Bende o zaman, “acaba namaz suresi diye ifade edilen kısa surelerin anlamlarını akıcı üslupla çevirmek mümkün olur mu?” şeklinde bir düşünce oluştu. Bir deneyeyim, dedim. Amatörce şiirler de yazıyordum. Böylece kısa surelerin anlamlarını şiirimsi bir ifadeyle yazdım. Benim de hoşuma gitti. Arkadaşlar da beğendiler. Sonra bu başlangıç, Kur’an meali çalışmasına kadar uzandı. Ben üslup yönüyle çeviriye başlamıştım. Ancak çeviri sırasında birçok farklı anlamlar da söz konusu oldu. Başka hiçbir çalışma yapmadan tam dört yıl evde ve fakültede Kur’an meali üzerinde çalışmak nasip oldu. Bu nedenle çok mutluyum.

[Soru] = 15. *Şu anda geriye dönüp baktığımızda akademiada akademisyen olarak öğretim üyeliği yapan kaç master ve/veya doktora öğrenciniz vardır? Lisansüstü yetiştirdiğiniz öğrenci sayısında hedeflediğiniz sayıya ulaşabildiniz mi? Bu bağlamda “hocaların hocası” olmak nasıl bir duygudur?*

Şu anda alanda akademisyen olarak öğretim üyeliği yapan 15 civarında master veya doktora öğrencim var. Tabii öğretim elemanı olmayan lisansüstü öğrencilerimin sayısı çoktur. Şu kadar sayıda lisansüstü öğrencim olacak diye hedeflediğim bir rakam olmadı. Hocaların hocası olmak kuşkusuz çok güzel bir duygu benim için. Bundan büyük mutluluk duyduğumu ifade edebilirim.

[Soru] = 16. *Sayın hocam, Türk din psikolojisi çalışmalarına uzun yıllar emek veren akademisyen bir din psikoloğu olarak yanlış anlaşıldığımızı düşündüğünüz bir konu oldu mu? Nasıl ve Niçin?*

Şu ana kadar yanlış anlaşıldığımı düşündüğüm belirgin bir konu olmadı.

[Soru] = 17. *Türk din psikolojisi çalışmalarında son bir kaç yıl içinde okuduğunuz, takdir ettiğiniz, takibe değer bulduğunuz kişiler, kitaplar ve konular var mı? Varsa nelerdir?*

Son birkaç yıldır Giresun Üniversitesinde hem rektör yardımcılığı hem de İslami İlimler Fakültesinde dekanlık görevlerini yürütüyorum. Pek fazla okuduğumu ve yazdığımı söyleyemem. Ancak sizin gibi genç bilim insanlarımızın çok güzel çalışmalar yaptığını görüyorum. Bu nedenle din psikolojisi alanının ülkemizde önemli oranda geliştiğini ve gençlerimiz sayesinde daha da gelişeceğini düşünüyorum. İsim vermiyeyim diyorum.

[Soru] = 18. *Benim bir düşüncem var hocam. Emekliliğe yakın olan veya emekli olan din psikoloğu hocalarımızın o döneme kadar yayınladığı makalelerini yeniden elden geçirerek iki kapak arasında çeşitli başlıklarla kitap formatında yayınlamalarının akademik bir ödev/görev olduğu kanısındayım. Bu türden çalışmaların, o akademisyen için bir anlamda akademik ürün koleksiyonu değeri taşıyabileceği de söylenebilir. Bu konuda neler söylemek istersiniz?*

Düşüncelerinize aynen katılıyorum. Ben de bazı makalelerimi kitap formatına dönüştürme çalışmalarına başladım diyebilirim. Böylece derli-toplu biçimde biraraya getirilince ulaşılmaması da kuşkusuz daha kolay oluyor.

[Soru] = 19. *Sayın hocam, ne zaman emekli olacaksınız? Akademiada asistanlığınızdan emekliliğinize kadar toplam kaç yıl çalışmış olacaksınız?*

Kalkınmada öncelikli destek verilen üniversiteler sınıfında olduğu için Giresun Üniversitesinde 72 yaşına kadar çalışılabiliyor. Allah nasip ederse gelişmelere bağlı olarak ben de bu yaşa kadar çalışmayı düşünüyorum. Burada üniversitede ve İslami İlimler Fakültesinde çok güzel bir ortam var. Güzel gelişmeler de oluyor. Fakültemizin akademik yayın organı olan fakülte dergisini çıkarmaya başladık. İki sayısı da yayınlandı. Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü ile İslam Tarihi ve Sanatları Bölümünde yüksek lisans programlarımızı da açtık. Bunlar bana mutluluk veriyor. 1979 yılında doktoramı tamamladıktan sonra 1980 yılında Samsun Yüksek İslam Enstitüsüne öğretim üyesi olarak atanmışım. O tarihten bu güne kadar 42 yıldır öğretim üyesi olarak görev yapıyorum. Bugüne kadar takdir ve nasip böyleymiş, bakalım bundan sonra nasıl devam eder?

[Soru] = 20. *Değerli hocam, 42 yıllık akademik çalışma yaşamınızda evdeki hesabı çarşıya uydurabildiniz mi? Yani kurumsal anlamda üniversite çatısı altında akademik çalışma yaşamınız boyunca akademik çalışma planlarınız kapsamında tüm projelerinizi gerçekleştirebildiniz mi? Bu bağlamda yaptıklarınız veya yapamadıklarınız hakkında neler söylemek istersiniz?*

Çok şükür hedeflediklerimi önemli oranda gerçekleştirdiğimi düşünüyorum. Hatta daha önce bahsettiğim gibi bir din psikoloğu olarak Kur'an meali yazmak da nasip oldu. Kur'an'la ilgili bazı çalışmalar da yaptım. "Kur'an'da Kişisel Gelişim: Allah'ın Boyasıyla Boyanmak" adlı bir çalışmam, bu türden bir çalışmaydı ve yayınlandı. "Psikolojik Açıdan Kur'an'a Bakış" adıyla bir kitap bölümü yazdım. Gelecekte bunu biraz daha geliştirip kitap çalışmasına dönüştürme planım var.

[Soru] = 21. *Emeklilik sonrası akademik planlarınız dışındaki hayalleriniz nelerdir?*

Emeklilik sonrasında seyahat etmeyi daha fazla düşünüyorum. Özellikle akraba ziyaretlerine ağırlık vermeyi, tanıdıklarla bir araya gelmeyi ve sohbet etmeyi arzu ediyorum.

[Soru] = 22. *Akademisyenin emeklisi olmaz derler. Emeklilik döneminde gerçekleştirmeyi düşündüğünüz akademik çalışma planlarınız var mı? Varsa nelerdir?*

Emeklilik dönemimde İslam peygamberi Hz. Muhammed (sav) efendimizin kişiliğiyle ilgili ve Kur'an psikolojisiyle ilgili çalışmalar yapmayı arzu ediyorum. İnşallah bunları da gerçekleştirmek nasip olur.

“*Araştırmacı:* Benim açımdan yaptığımız röportaj oldukça keyifli geçiyor. Umarım sizin için de öyledir. O halde kaldığımız yerden devam ediyoruz.”

(ii) – *Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları:*

[Soru] = 23. *Türkiye’deki ilk din psikolojisi çalışmasını hangi yıl ve hangi araştırmayla başlatıyorsunuz? Niçin?*

Bildiğiniz gibi Türkiye’de din psikolojisiyle ilgili çalışmalar, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin 1949 yılında kurulmuş olmasıyla başlıyor. İlk din psikolojisi hocası olan Bedi Ziya Egemen’in 1952 yılında yayınlanan “Din Psikolojisi” adlı kitabının ülkemizdeki ilk önemli ve alanı tanıtan din psikolojisi çalışması olduğunu söyleyebilirim.

[Soru] = 24. *Başlangıcından (1952) bugüne (2022) Türkiye’deki din psikolojisi çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Yani din psikolojisi Türkiye’de nasıl tanıdı ve bugünlere geldi?*

Türkiye’de din psikolojisinin tanınması, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde ve daha sonraki tarihlerde açılan yüksek İslam enstitülerinde ders olarak okutulmasıyla başladı. Özellikle 1982 yılında 2547 sayılı YÖK kanunuyla yüksek İslam enstitüleri de ilahiyat fakültelerine dönüşünce, bu fakültelerdeki din psikolojisi öğretim elemanlarının yaptıkları bilimsel çalışmalar, din psikolojisi alanının gelişip bugünlere gelmesine önemli akademik katkılar sağladı. Ancak tabii ki bu kısa sürede olmadı. 1952 yılında başlayan bu alan çalışmaları, 1990’lı yıllardan sonra kendini hissettirmeye başladı. Günümüzde ise önemli bir noktaya ulaştığı kanaatindeyim.

[Soru] = 25. *Batı orijinli bir bilim dalı olarak Amerika ve Avrupa’daki din psikolojisinin tarihsel gelişimiyle ilgili son dönem çalışmalarındaki kurumsal yapılanmada ve akademik ürün başlıklarında ‘din’den ‘maneviyat’a geçişi ve/veya her iki kavramı ayrı ayrı kullanmayı da dikkate alarak neler söylemek istersiniz?*

Sizin de belirttiğiniz gibi dar anlamdaki dinden daha geniş anlamdaki maneviyat kavramına geçiş, Batı dünyasında daha çok ön plana çıkmaya başladı. Her iki kavrama dayalı çalışmaları da önemli, hatta gerekli görüyorum. Ülkemizde de maneviyat kavramının son yıllarda daha çok kullanıldığını görüyoruz. Örneğin; “dini danışma ve rehberlik” yerine artık son dönem alan literatüründeki çalışmalarda “manevi danışma ve rehberlik” kullanılıyor. Ayrıca bazı psikoloji bölümlerinde de, örneğin; Ondokuz Mayıs Üniversitesi Psikoloji Bölümünde lisans dersi olarak “din ve maneviyat psikolojisi” adıyla bir ders okutuluyor.

[Soru] = 26. *Dünyadaki din psikolojisi ile Türkiye’deki din psikolojisi çalışmalarını nicelik ve nitelik açısından karşılaştırdığımızda neler söylemek istersiniz?*

Dünyada son yıllarda din psikolojisi alanıyla ilgili çalışmalara baktığımızda, “din psikolojisine giriş” ve “din psikolojisi” adıyla yayınlanan alanı tanıtan eserlerin arttığı görülüyor. Ülkemizde de bu tür çalışmalarda bir artış var. Yine hem dünyada hem ülkemizde maneviyatı ele alan çalışmalarda artış olduğu görülmektedir. Ülkemizde maneviyat, manevi danışmanlık ve rehberlik konuları daha çok çalışılmaktadır. Ülkemizden farklı olarak dünyada önyargı ile ilgili çalışmalar giderek artmaktadır. Önyargı ve din arasındaki ilişkinin yanı sıra sığınmacıları ele alan çalışmalar da yapılmaktadır.

[Soru] = 27. *Sizce göre Türk din psikolojisinin güncel sorunları nelerdir?*

Güncel sorunlar olarak kısaca şunları belirtebilirim. Ülkemiz din psikolojisi alanındaki bilim insanlarının yaptıkları çalışmaların önemli bir kısmına internet üzerinden erişim sağlanamamaktadır. Genel olarak internette yabancı araştırmacıların yazdıkları hâkim durumdadır. Bu önemli bir kaynak ulaşımı sorunudur. Bir diğer sorun olarak da şunu söyleyebilirim. Yüksek lisans ve doktora sürecindeki öğrencilerimiz, spss gibi istatistik programlarının kullanımı, nicel ve nitel araştırma konularında eksikliklerinin olduğunu ifade ediyorlar. Öğrencilere din psikolojisi metodolojisi kapsamındaki konularda da ders aldırılmaktadır.

[Soru] = 28. *Türkiye’de yapılan din psikolojisi çalışmalarına bakıldığında bazı din psikologlarının sadece teorik çalışmalar yürüttükleri, bazılarının ise sadece ampirik çalıştığı görülüyor? Yani sizce bir din psikoloğunun bilimsel çalışmalarındaki akademik ürün çeşitliliği bağlamında teorik ve ampirik çalışmaların yeri ve ağırlığı nasıl olmalıdır? Niçin?*

Teorik ve ampirik çalışmaların birbirini tamamladığını düşünüyorum. Din psikolojisinin gelişmesi açısından her ikisi de önemlidir ve gereklidir. Ancak bir din psikoloğu, bilimsel çalışmalarında her ikisine de

yakın oranda yer vermelidir, şeklindeki bir yaklaşımı doğru bulmuyorum. Bir din psikoloğu, sadece teorik çalışmalara ağırlık verebilir, bir diğeri yoğunluklu olarak ampirik çalışmalarda bulunabilir. Önemli olan total düzeyde akademik ürün çeşitliliği bağlamında her iki alanın da gelişmesini sağlamaktır.

[Soru] = 29. *Peki hocam. YÖK ve Milli Eğitim Bakanlığı, din psikolojisi alanında yurtdışına yüksek lisans ve doktora yapmak üzere yıllardır birçok öğrenci gönderdi. Sonra bunların önemli bir kısmı Türkiye'ye döndüler. Yurtdışında din psikolojisi master ve doktora yapıp gelenlerin sonraki dönemlerinde Türkiye'deki çalışmalarıyla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Bu meslektaşlarımızın Türkiye'deki akademik üretim durumu nedir?*

Yurtdışında din psikolojisi alanında master ve doktora yapıp ülkemize gelenlerin bilimsel çalışmalarının genelde hangi düzeyde olduğunu tam bilmiyorum. Ancak şunu söyleyebilirim ki sadece din psikolojisi alanı değil, diğer alanlarda da yurtdışında doktora yapanlardan sadece bazılarının akademik ürün durumu iyi. Çoğunluğunun Türkiye'deki şartlara ve ortama kendilerini uydurdukları görülüyor. Türkiye'de de bilindiği gibi çalışmalar, daha çok kariyer elde etmeye dönük yapılıyor.

[Soru] = 30. *Sizce göre Türk din psikolojisi çalışmalarının artık kurumsal bir kimlik kazanma zamanı gelmedi mi? Bu bağlamda 12 Ağustos 2014 tarihinde kurulan Din Psikolojisi Derneği'nin şu andaki durumu ve çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Din Psikolojisi derneğinin kurulmasını önemli buluyorum. Fakat çalışmaları kuşkusuz arzu edilen düzeyde değil. Genelde dernek ve vakıf gibi sivil toplum kuruluşları, başkan ve birkaç yönetim kurulu üyesinin çalışmasıyla ayakta durur. Buralara da ayrıca zaman ayırmak ve fedakârca çalışmak gerekiyor. Bunu yapmak da kolay değil. Ben de bir dernekte ve vakıfta hem yönetim kurulu üyeliği hem de başkanlık yaptığım için bunu çok iyi biliyorum. Din Psikolojisi Derneği yöneticilerinin bir şeyler yapma çabası içerisinde olduklarını görüyorum. Kendilerine teşekkür ediyorum.

[Soru] = 31. *Her yıl düzenlenen din psikolojisi anabilim dalları koordinasyon toplantılarının içeriği ve organizasyonu hakkında neler söylemek istersiniz? Benim düşünceme göre şemsiye organizatör Din Psikolojisi Derneği olmalı ve her yıl bir ilahiyat fakültesiyle birlikte organize yapılmalıdır. Bu konudaki düşünceniz nedir?*

Anabilim dalları koordinasyon toplantılarının içeriği, birçok farklı anabilim dalında, anabilim dallarının sorunlarının görüşüldüğü bir otu-

rum ve bir konunun ele alındığı sempozyum düzenlenmesi şeklinde organize ediliyor. Ben de bu içeriğin uygun olduğunu düşünüyorum. Bunun organizesinde elbette Din Psikolojisi Derneğinin katkısının olması uygundur. Toplantının yapılacağı İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı öğretim elemanlarıyla birlikte bir organizasyon gerçekleştirilebilir.

[Soru] = 32. *Din sosyolojisi için yapılan ‘genel din sosyolojisi’ ve ‘özel din sosyolojileri’ne dayalı dikotomik ayrımın bir benzeri de ‘genel din psikolojisi’ ve ‘özel din psikolojileri’ şeklinde din psikolojisi için yapılabilir mi? Nasıl?*

“Genel din psikolojisi” ve “özel din psikolojileri” şeklinde bir ayrımın elbette ki yapılabilir. Tüm dinlerin, bağluları üzerinde benzer psikolojik etkileri söz konusu olduğu gibi her dinin kendi inanç esaslarına, ibadet ve uygulamalarına göre farklı psikolojik etkileri de olabilir. Bunların ayrı ayrı araştırılması din psikolojisi literatürüne zenginlik katar.

[Soru] = 33. *Bir önceki soruyla bağlantılı olarak Türk din psikolojisi çalışmalarında ‘İslam psikolojisi’ olması gerektiği yerde midir? Bu bağlamda İslam psikolojisiyle ilgili neler yapılabilir?*

İslam psikolojisinin, maalesef olması gereken yerde bulunduğu söylenemez. Bu konuda çok az araştırmanın yapıldığını görüyoruz. Bu bağlamda özellikle doktora tez çalışmalarına ağırlık verilmesi, kuşkusuz bu özel alanın gelişmesine katkı sağlayacaktır.

[Soru] = 34. *Şu anda din psikolojisi alanında Türkiye’de yürütülen lisansüstü master ve doktora tezlerinin kalitelerini nasıl buluyorsunuz? Geçmişten bugüne araştırmalardaki kalite giderek yükseliyor mu yoksa düşüyor mu? Niçin?*

Din psikolojisi alanında Türkiye’de yapılan lisansüstü tezlerin kalitesiyle ilgili genelleme yapmanın doğru olmadığını düşünüyorum. Güzel ve kaliteli tezlerin yapıldığını da görüyoruz. Bunun tez çalışması yapan öğrenciyle de çok yakın ilişkisi var. Ancak konuya genel olarak baktığımda geçmişe göre kalitenin az da olsa yükseldiğini söyleyebilirim.

[Soru] = 35. *Türkiye’de yapılan dindarlık ölçme çalışmaları konusunda yerli ölçek denemelerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Yeterli mi? Niçin? Neler yapılabilir?*

Dindarlıkla ilgili yerli ölçek denemelerini uygun görüyorum. Hatta sadece dindarlıkla ilgili değil diğer konularda da kendi ölçeklerimizi geliştirmeliyiz. Din psikolojisi alanındaki birkaç araştırmacının birlikte geliştireceği ölçeklerin geçerliliği ve güvenilirliği daha da fazla olabilir.

[Soru] = 36. *Türkiye’de din psikologları genellikle teoloji lisanslı oluyor. Bazı psikoloji ve/veya pdr lisanslı din psikologları da yetişiyor. Alan uzmanlığı*

bağlamında aralarındaki yeterlilik düzeylerinin farklılığı konusunda neler söylemek istersiniz?

Din psikoloğu, hem teoloji alanını hem de psikoloji alanını iyi bilmelidir. Ancak ilahiyat lisanslı olanlar psikoloji alanını, psikoloji veya pdr lisanslı olanlar da teoloji alanını yeterince bilmiyor. Din psikoloğu, kendisini eksik gördüğü bu alanlarda mutlaka geliştirmelidir. Ben ilahiyat mezunlarının psikoloji alanında kendilerini daha iyi geliştirebileceğini düşünüyorum. Çünkü teoloji alanını öğrenmek biraz daha zor gibi geliyor bana.

[Soru] = 37. *Türkiye'deki din psikolojisi çalışmalarında cinsiyet faktörü göz önüne alındığında, bu alanda çalışan bayanlar mı yoksa erkekler mi daha fazladır? Niçin?*

Diğer alanlarda olduğu gibi din psikolojisi alanında da kadınların sayısı son zamanlarda gittikçe artıyor. Ancak yüzde olarak ne kadardır, bu konuda tam bir bilğim yok. Fakat bir süre sonra din psikolojisi alanındaki din psikoloğu kadın çalışanların erkekleri geçeceğini söyleyebilirim.

[Soru] = 38. *Değerli hocam, Türk din psikolojisi çalışmalarında uzun yıllar nicel araştırmalar yapıldı. Bizim kuşak ve bizden önceki kuşaklar, hep bu metodolojiyle yetiştik. Fakat son dönem Türk din psikolojisi araştırmalarında nicel desenden nitel desene doğru belirgin bir yönelim var. Bu metodolojik paradigma değişimini nasıl yorumluyorsunuz?*

Nitel çalışmalar, bilimin temelidir denebilir. Bu temelden hareketle nicel çalışmalar yapılır. Kuşkusuz her ikisi de gereklidir ve birbirlerini desteklerler. Son dönemdeki nicelden nitele doğru olan yönelimi, bu metodolojik paradigmayı olumlu buluyorum. Din psikoloğu, kendi yeteneğine ve ilgisine göre metodoloji belirleyip buna uygun çalışmalarda bulunmalıdır.

[Soru] = 39. *Ayrıca din psikologları akademik çalışmalarında teorik ve ampirik çalışma dengesini nasıl kurmalıdırlar? Hiç ampirik çalışma yapmayan din psikoloğu meslektaşlarımız olduğu gibi hiç teorik çalışma yapmayan din psikologlarımız da var. Bu konudaki dengeyi nasıl sağlamak gerekiyor?*

Bence din psikologları, hem teorik hem de ampirik çalışmalar yapmalıdır. Böylece denge sağlanmış olur. Ayrıca da din psikoloğumuz kendisini her iki alanda da geliştirmiş olur. Öğrenciliğinden sonra akademiye girerse çalışma yaptıracağı yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin tezlerine yapacağı akademik danışmanlık açısından da bunun önemli olduğunda kuşku yok.

[Soru] = 40. *Sayın hocam, din psikoloğu Ok'un (2006) değerlendirmesine göre; Türkiye'de din psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda, bu ülkenin kültürüne özgü ya da bu kültürde yapılan ampirik çalışmalardan yola çıkarak geliştirilmiş veya yaygınlık kazanmış bir psikoloji ekolünün ya da kuramının varlığından söz etmek henüz erken gözükmektedir. Çalışmalar daha çok Kuzey Amerika ve Batı Avrupa (Hıristiyan) geleneğinde geliştirilenlerin İslami ortamdaki bir tekrarı, test edilmesi ya da onlara yapılan katkılardan ibaret olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda Türk din psikolojisi çalışmalarındaki 'ekolleşme' ve Türkiye'deki ekolleşmeyle ilişkili 'hoca' faktörü konusunda neler söylemek istersiniz?*

Çok önemli bir tespiti ve sorunu dile getirmiş oldunuz. Üzeyir beyin değerlendirmelerine aynen katılıyorum. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi alan tarihi açısından bakıldığında din psikolojisinin ülkemizdeki tarihçesi çok yeni sayılır. Çalışmaların önemli bir kısmı, 1990 yılından sonra yapılmıştır. O tarihten bugüne bakıldığında önemli gelişmeler olduğu da görülüyor. İnşallah sizler gibi genç bilim insanlarımız, önümüzdeki süreçte bu eksiği kısa sürede tamamlayacaktır. Ben buna canı gönülden inanıyorum.

[Soru] = 41. *Bu dönemde (2010 yılından bu yana) yeni ilahiyat fakültelerine bağlı olarak açılan din psikolojisi bilim dalındaki lisansüstü programlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Yeni açılan bu programlar, din psikolojisi alanında kaliteli bir lisansüstü eğitim için nelere dikkat etmelidirler?*

Biliyorsunuz lisansüstü programların açılması için YÖK tarafından belirlenen asgari koşullar vardır. Bu koşullar sağlanıp müracaat edildiğinde genellikle lisansüstü programların açılmasına izin veriliyor. Örneğin; benim şu anda görev yaptığım Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde de 2021-2022 eğitim öğretim döneminde Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü ile İslam Tarihi ve Sanatları Bölümünde yüksek lisans programlarını açtık. Öğrenci alımına da başlandı. Kaliteli bir lisansüstü eğitimi için öğrencileri iyi çalıştırmak gerekiyor. Okunması gereken kitap ve makalelerin listesini öğrencilere vererek bunları mutlaka okumalarının sağlanması gerekiyor. Yüksek lisanstan başlayarak hatta özellikle doktora dönemindeki öğrencileri, sempozyumlara katılmaları, tebliğ sunmaları ve makale yazmaları konusunda teşvik etmek gerekiyor.

[Soru] = 42. *Son dönemde giderek yıldızı parlayan din psikolojisinin klinik saba uygulaması olarak da konumlandırılabilir olan manevi danışmanlık ve rehberlik –(mdr) alanıyla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Bu bağlamda alanın Türkiye'deki geleceğini nasıl görüyorsunuz?*

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanı, son yıllarda ön plana çıkmaya başladı. Türkiye'de ilk olarak Samsun'da enstitü bünyesinde Dini

Danışmanlık ve Rehberlik Tezsiz Yüksek Lisans Programını biz açmış-tık. Halen bu program devam ediyor. Türkiye’de bu alanın gittikçe geli-şeceğini düşünüyorum. Hatta bu alanda tezli yüksek lisans ve doktora programlarının multidisipliner olarak açılmasının da yararlı olacağı kana-atindeyim.

[Soru] = 43. *Bir önceki soruyla bağlantılı olarak Türkiye’de hızla manevi danışmanlık ve rehberlik alanında tezli ve tezsiz yüksek lisans programları açıl-maktadır. Sanki din eğitimcileri de bu alanda var olmak istemektedirler. Özel alan yeterliliği bağlamında bu alanda nasıl bir akademik eğitim verilmelidir? Din eği-timcilerinin bu alandaki yeri ne olmalıdır?*

Biraz önce de belirttiğim gibi bence manevi danışmanlık ve reh-berlik alanındaki tezli, tezsiz yüksek lisans ve doktora programlarının multidisipliner olmasının, programların gelişmesi ve tutunması açısın-dan daha uygun olacağını düşünüyorum. Dolayısıyla programların içeri-sinde din psikoloğunun yanında, din eğitimcisi, psikolog, psikiyatrist ve pdr’ciler de bulunabilir.

“*Araştırmacı*. Benim açımdan yaptığımız röportaj oldukça keyifli geçiyor. Umarım sizin için de öyledir. O halde kaldığımız yerden devam ediyoruz.”

(iii) –*Türk din psikolojisinin geleceği:*

[Soru] = 44. *Değerli hocam, geleceğe bir projeksiyon tutmak gerekirse Türk din psikolojisinin bu aşamadan sonra gideceği ve gitmesi gerektiği yön neresi olmalı-dır? Niçin?*

Anlam arayışı ve inançla ilgili farklı yönelimler, bireysel ve top-lumsal sorunlar ile dindarlık arasındaki ilişkiler, çalışılması gereken ön-celikli alanlar olabilir. Böylece çeşitli sorunların çözümünde inancın rolü de ön plana çıkartılmış olur. Bunların yanında manevi danışmanlık ve rehberlik alanına da kesinlikle yönelinmesi gerektiğini düşünüyorum.

[Soru] = 45. *Sizce göre gelecekteki Türk din psikolojisi çalışmalarında hangi alanlarda öncelikli konular çalışılmalıdır? Niçin?*

Öncelikli konuları biraz önceki sorunuzu cevaplarırken ifade etmiş oldum. Az önce vurguladığım bu konulara ağırlık verilmesinin, din psi-kolojisinin bundan sonraki tarihsel gelişimine daha çok katkısı olabile-ceğini düşünüyorum.

[Soru] = 46. *2014 yılında kurulan Din Psikolojisi Derneği’nin Türk din psikolojisi çalışmaları için gelecek vizyonu ve misyonu ne olmalıdır?*

Din Psikolojisi Derneği, meslek profesyonellerini kurumsal çatı altında toplayan bir sivil toplum örgütü olarak öncelikle din psikologlarının mesleki sorunlarına eğilmelidir. Din psikolojisi alanının Türkiye’de gelişmesi için teorik ve uygulamalı alanlarda neler yapılabileceği belirlenerek bunlara dönük kurumsal çalışmalar yapılmalıdır.

“*Araştırmacı:* Benim açımdan yaptığımız röportaj oldukça keyifli geçiyor. Umarım sizin için de öyledir. O halde kaldığımız yerden devam ediyoruz.”

(iv) – *Yeni nesil din psikologlarına öneriler:*

[Soru] = 47. *Size göre din psikolojisi alanında uzmanlık yapacak öğrencilerin ne gibi özelliklere ve donanıma sahip olması gerekir? Niçin?*

Din psikolojisi alanında uzmanlık yapacak öğrencinin, özellikle din psikolojisi alanını sevmesi ve çalışma arzusu içerisinde bulunması önemlidir. Bunun yanında psikoloji alanını çok iyi bilmesi, iyi bir yabancı dil bilgisine ve doğru dini bilgiye sahip olması gerekir.

[Soru] = 48. *Türk din psikolojisi araştırmalarında atölye çalışmaları tarzındaki akademik ürünlerin oranının oldukça az olduğunu görüyoruz. Bundan sonraki süreçte atölye çalışmalarının artması için yeni nesil din psikologlarına önerileriniz nelerdir?*

Belirttiğiniz gibi din psikolojisi alanında atölye çalışması yok denecek kadar az. Bunun mutlaka artması gerekir. Edinilen bilgilerin ve verilerin ortak kullanımına dönük atölye çalışmalarına yönelinmelidir. Bu tür çalışmalar, din psikolojisi alanına zenginlik katacak, din psikoloğunun kendini geliştirmesine katkı sağlayacaktır.

[Soru] = 49. *Peki, hocam din psikolojisi alanında çalışmaya yeni başlayan genç kuşak akademisyen din psikologlarına veya çalışmayı düşünen potansiyel araştırmacılara önerileriniz nelerdir?*

Ülkemizde din psikolojisi alanı gelişmeye açık bir alan ve araştırılacak çok güzel konular var. Yapılan araştırmalar, hem alana hem de bireylere katkı sağladığı için araştırmacıya ayrı bir mutluluk veriyor. Ben din psikolojisi alanında akademik çalışma yapanların çok daha mutlu olduğunu görüyorum.

[Soru] = 50. *Sayın hocam son olarak Türk din psikolojisi çalışmaları üzerine kişisel düşüncelerinizi yer verdiğimiz bu röportajla ilgili düşünceleriniz nelerdir?*

Bu röportajı gerçekten çok yararlı buldum. Sorular çok detaylı ve çok güzel hazırlanmış. Din psikolojisi alanını bütünüyle kapsamı içerisine alıyor. Röportaj yapılan akademisyen din psikoloğu her yönüyle tanıtılıyor ve din psikolojisinin geçmişi, günümüzdeki durumu ve geleceğiyle ilgili görüşlerini açıklamasına fırsat veriliyor. Röportajın inşallah özellikle alanda akademik kariyerine yeni başlayan gençler için bu alana katkısı olmasını temenni ediyorum. Size çok teşekkür ediyorum, başarılı çalışmalar diliyorum.

“*Araştırmacı*: Saygıdeğer hocam, röportajımıza katılma zahmetinde bulunduğunuz için şahsım ve tüm din psikoloğu meslektaşlarım adına size çok teşekkür eder, bundan sonraki yaşamınızda sağlık ve mutluluklar dilerim.”

S o n u ç

Bilimler sınıflandırmasındaki klasik yaklaşım dikkate alındığında, ister sosyal bilimler olsun isterse fen bilimleri olsun bir uzmanlık alanı olarak insan üretimi her bir bilim dalı, ilgili saha ‘aktörleri / akademisyenleri / araştırmacıları’ tarafından yapılmaktadır. Bu sebeple akademik bir ‘ürün / çıktı’ olarak yapılan bilimsel araştırmalar ve bunları içeren yayınların kalitesi, kuşkusuz ki alan aktörünün sahadaki alan uzmanlık kalitesiyle doğrudan ilişkili olgusal bir durumdur. Bu bağlamda din psikolojisi üzerine bilimsel üretimin yapıldığı üniversitelerde görevli tüm akademik personel ‘öğretim elemanı / academic staff’ olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla öğretim elemanı kavramı, “profesör, doçent, doktor öğretim üyesi, öğretim görevlisi, araştırma görevlisi, uzman, çevirmen” gibi akademik personeli kapsamaktadır. Türk üniversitelerindeki din psikolojisi anabilim dallarında çalışan öğretim üyeleri ise yükseköğretim kurumlarında ‘profesör, doçent veya doktor öğretim üyesi’ unvanlarıyla din psikolojisi alanındaki bilimsel araştırmalarını yürütmektedirler (bkz. Karakütük, 2001: 11-12; ayrıca krş. Varış, 1973: 19-30). Ondokuz Mayıs ve Giresun Üniversitelerinde çeşitli unvanlarda öğretim üyesi statüsünde 42 yıl akademik çalışmalar yapan ve akademisyen bir din psikoloğu olan Hüseyin Peker (1953-2022) üzerine yapılan bu çalışmada, adı geçen din psikoloğunun akademik çalışmalarının yanı sıra kendisiyle yapılan bir röportaja da yer verilmiştir.

Hüseyin Peker’in (1953-2020) üzerine yapılan biyografik içerikli bu araştırmada sonuç olarak;

(i)-*Akademik hayatı*: Peker’in 11 yaşında ilköğrenimini tamamladığı; 17 yaşında Ankara Atatürk Lisesinden mezun olarak ortaöğreni-

mini tamamladığı; 20 yaşında Ankara'da Enerji Bakanlığında memur olarak çalışma hayatına başladığı; 21 yaşında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirerek yükseköğrenimini tamamladığı; 26 yaşında din psikolojisi 'bilim doktoru' olduğu; doktora eğitim sürecinde Ziraî Donatım Genel Müdürlüğünde memur olarak çalıştığı; 27 yaşında Samsun Yüksek İslam Enstitüsüne öğretim elemanı olarak atandığı; 30 yaşında 'yardımcı doçent', 34 yaşında 'doçent', 41 yaşında ise 'profesör' unvanlarını aldığı; 44-47 ve 59-62 yaşları arasında Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde iki dönem dekanlık yaptı; 66 yaşında Giresun Üniversitesinde rektör yardımcısı ve İslami İlimler Fakültesi dekanı olarak göreve başladığı; adı geçen bu üniversitede öğretim üyesi olarak çalışırken 67 yaşında akademisyen yaş sınırlamasından dolayı emekli olmasına rağmen üniversitesinin özel öncelikli durumu sebebiyle rektör yardımcılığının yanı sıra İslami İlimler Fakültesinde dekan ve öğretim üyesi olarak çalışmaya devam ettiği (2022), dolayısıyla toplamda 42 yıl bu iki üniversitede akademisyenlik yaptı;

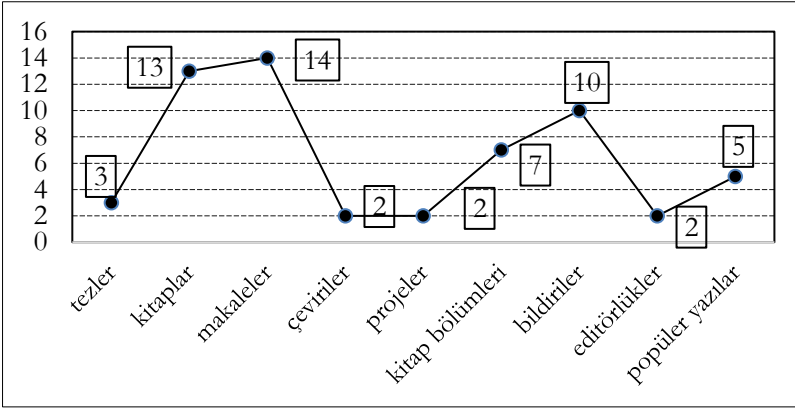
(ii)-*Özel ilgi alanları*: '(a) din değiştirme, (b) tasavvuf psikolojisi, (c) çocuk psikolojisi, (d) dinsel pratiklerin psikolojisi, (e) manevi danışmanlık ve rehberlik, (f) din ve ahlak eğitimi, (g) Kur'an psikolojisi, (h) ruh sağlığı ve din' gibi' gibi özel ilgi alanları (n=8) olduğu;

(iii)-*Türk din psikolojisi tarihindeki bağlamsal konumu*: Din psikolojisinin tanınması sürecini kapsayan ilk dönemdeki [1949-1979] Türk din psikolojisi kurucularının yetiştirdikleri çekirdek kadro araştırmacılardan oluşan ikinci nesil din psikologlarının yer aldığı orijinal literatürün anlaşılması sürecini kapsayan ikinci dönem [1980-1999] içerisinde değerlendirilebileceği;

(iv)-*Akademik çalışmaları / eserleri*: Peker'in akademik çalışmalarına bakıldığında ise (a)-*tezleri*: (1979-1994)-Lisans ve yüksek lisans tezinin olmadığı; buna karşın doktora ve doçentlik tezlerinin yanı sıra profesörlük takdim tezine (n=3) sahip olduğu; (b)-*kitapları*: (1994-2017)-Din psikolojisi alanında basılmış kitapları (n=13) olduğu; (c)-*makaleleri*: (1985-2015)-Ulusal akademik hakemli dergilerde bilimsel makalelerinin (n=14) yayınlandığı; (d)-*çevirileri*: (1987-2009)-Akademik dergide yayınlanmış 1 adet çeviri makalesi ve 1 adet Kur'an-ı Kerim mealinin (n=2) olduğu; (e)-*kitap bölümleri*: (1998-2022)-Ulusal kitaplarda yer alan çeşitli kitap bölümlerinin (n=7) yayınlandığı; (f)-*bildirileri*: (1990-2014)-Çeşitli ulusal ve uluslararası sempozyum ve kongrelerde çok sayıda (n=10) bildiriler sunduğu; (g)-*editörlükleri*: (2015-2022)-Alanla ilgili sınırlı sayıda edisyon kitaplarına (n=2) editörlük yaptı; (h)-*hakemsiz dergilerdeki yazıları*: (2006-

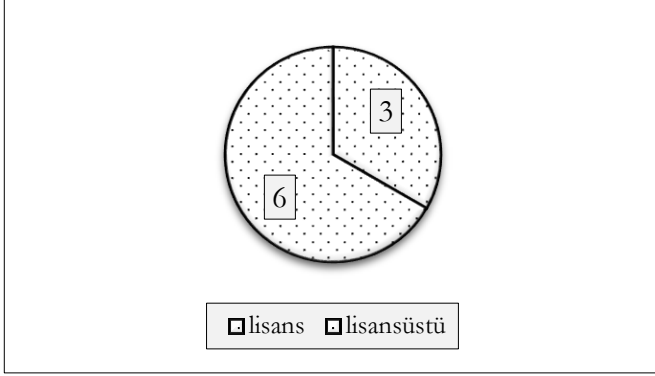
2015)- hakemlik sistemi kullanılmayan dergilerde sınırlı sayıda (n=5) popüler psikoloji ve din içerikli yazılarının yayınlandığı; (i)-*projeleri*: Tüm bunların yanı sıra sınırlı sayıda bap projesinde (n=2) yürütücü olarak görev aldığı saptanmıştır (bkz. Grafik-1). Toplam olarak azımsanmayacak düzeyde (n=58) bilimsel çalışmaları / eserleri bulunan Peker'in akademik ürün çeşitliliğine göre bakıldığında ise en makalesinin (n=14) olduğu, bunu da sırasıyla kitaplarının (n=13) ve bildirilerinin (n=10) izlediği görülmüştür.

Grafik-1:
Peker'in akademik ürünleri-(çalışmalar/eserler)

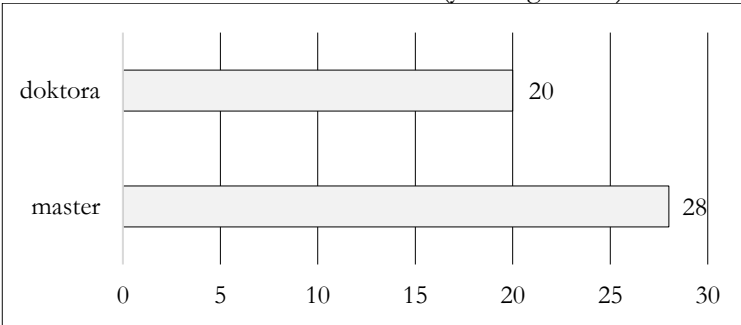
(v)- *Lisans ve lisansüstü dersleri*: Peker'in öğretim üyeliği boyunca verdiği derslere bakıldığında da (a)- *lisans dersleri*: Lisans düzeyinde uzmanlık alanı başta olmak üzere ilgili yan alanları da kapsayan derslerin yanı sıra pedagojik formasyon paketinde yer alan bazı dersleri (n=3) de verdiği; (b)- (*lisansüstü*) - *yüksek lisans ve doktora dersleri*: Lisans üstü düzeyde verdiği derslere bakıldığında yüksek lisans ve doktora düzeyinde çeşitli içeriklere sahip alan dersleri (n=6) verdiği saptanmıştır (bkz. Grafik-2). Dolayısıyla elde edilen bu nitel ve nicel verilere göre hem lisans hem de lisansüstü düzeyde (n=9) dersler veren Peker'in akademik ürün çeşitliliğine göre bakıldığında en çok lisansüstü düzeyinde alan (n=6) dersleri verdiği, bunu lisans düzeyindeki (n=3) derslerinin takip ettiği saptanmıştır.

Grafik-2:
Peker'in akademik ürünleri-(dersler)

(vi)-*Yönettiği lisansüstü tezleri*: Son olarak Peker'in öğretim üyeliği boyunca yönettiği lisansüstü tezlere bakıldığında ise çok sayıda yüksek lisans (n=28; 1989-2019) ve doktora tezi (n=20; 1995-2022) yönettiği saptanmıştır (bkz. Grafik-3). Elde edilen bu resmi kayıtlara göre hem yüksek lisans hem de doktora düzeyinde (n=48) tezler yöneten Peker'in ilk yüksek lisans tez öğrencisinin din pedagoğu Mustafa Köylü (1989), son yüksek lisans tez öğrencisinin ise Gülistan Sucu ve Mohammed Ghrairi (2019) olduğu; bunun yanı sıra ilk doktora tez öğrencisinin Ali Rıza Aydın (1995), son doktora tez öğrencisinin ise Rınat Kazmukhanov (2021) olduğu; bunun yanı sıra halen devam eden doktora tez öğrencilerinin de (n=3) bulunduğu; akademik ürün çeşitliliğine göre bakıldığında yönettiği yüksek lisans tezlerinin (n=28), yönettiği doktora tezlerinden (n=20) daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Grafik-3:
Peker'in akademik ürünleri-(yönettiği tezler)

Öte yandan bu makalede, Peker'in Türk din psikolojisi çalışmaları üzerine kişisel düşüncelerini içeren röportaj kayıtlarına da yer verilmiştir. Bu kapsamda araştırmacı tarafından röportaj soruları ve cevapları, "(i) özel ve akademik yaşam (n=22), (ii) Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları (n=21), (iii) Türk din psikolojisinin geleceği (n=3);

(iv) yeni nesil din psikologlarına öneriler (n=4)” başlıklı alt temalara göre düzenlenerek verilmiştir. Bu araştırmada kullanılan röportaj sorularına (n=50) verilen cevaplar incelendiğinde alana ilişkin önemli öznel analizler yapıldığı tespit edilmiştir (röportaj soruları için bkz. Ek-2).

Din psikolojisi bilim dalında bir alan aktörü olarak akademisyen din psikoloğu Hüseyin Peker üzerine biyografik içerikli elde edilen verilerin yer aldığı bu makalede son olarak, Türk din psikolojisi alanında uzun yıllar akademik çalışmalar yaparak emekli olan akademisyen din psikologlarının hayatlarını ve bilimsel çalışmalarını konu edinen biyografik çalışmaların yapılması önerilebilir. Bu türden biyografik çalışmalar geleneğinde en anlamlı olanı ise üzerinde çalışılacak emekli akademisyen din psikoloğunun, kendi öğrencilerinden birisi tarafından yapılmasıdır.

Kaynaklar

Abay, K. C. (2020a). Türk din psikolojisi çalışmalarında ‘çocukluk dönemi dinsel gelişimi’ literatürü (1958-2020) üzerine bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 1, 181-218.

Abay, K. C. (2020b). Türk din psikolojisi çalışmalarında ‘ergenlik dönemi dinsel gelişimi’ literatürü (1963-2020) üzerine bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 2, 161-220.

Abay, K. C. (2021a). Türk din psikolojisi çalışmalarında ‘yetişkinlik dönemi dinsel gelişimi’ literatürü (1966-2021) üzerine bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 3, 91-113.

Abay, K. C. (2021b). Türk din psikolojisi çalışmalarında ‘yaşlılık dönemi dinsel gelişimi’ literatürü (1967-2021) üzerine bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 4, 45-67.

Alkan, E. (2010). Prof. Dr. Mustafa Tahralı: Biyografik ve bibliyografik bir değini. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 25, 9-19.

Armaner, N. (1980). *Din psikolojisine giriş-I*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Çapçioğlu, İ. & Ayten, A. (2013). Sunuş. [içinde] *Din ve maneviyat psikolojisi: Temel yaklaşımlar ve ilgi alanları*. (ss. 9-10). Ed. R. F. Paloutzian & C. L. Park. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Çelik, Y. & Kara, M. (2022). Din psikolojisine adanmış bir ömür: Prof. Dr. Hüseyin Peker. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (17), 87-109.

Durmuş, A. (2003). Türk din eğitiminde öncü bir isim: Beyza Bilgin. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 145-167.

Egemen, B. Z. (1952). *Din psikolojisi: Saba, kaynak ve metot üzerine bir deneme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Emmons, R. A.& Paloutzian, R. F. (2003). The psychology of religion. *Annual Review of Psychology*, 54, 377-402.

Freud, S. (2012). *The basic writings of Sigmund Freud*. Modern Library.

Gorsuch, R. L. (1988). Psychology of religion. *Annual Review of Psychology*, 39, 201-221.

Güvercin, G. (2015). Biyografik araştırmalar ve biyografik anlatı görüşmesi. (içinde) *Nitel araştırma: Yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımlar*. (ss. 172-184). ed. F. N. Seggie & Y. Bayyurt. Ankara: Anı Yayıncılık.

Hökekleli, H. (1998). *Din psikolojisi*. (3. baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

<https://www.giresun.edu.tr> (Erişim: Nisan 2022).

<https://www.omu.edu.tr> (Erişim: Mart 2022).

Kara, M. (2018). Bir Kur'ân mütercimi olarak Prof. Dr. Hüseyin Peker: Hayatı, eserleri, hocaları ve öğrencileri. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11, 313-341.

Kara, M. (2019). Prof. Dr. Hüseyin Peker'in "Kur'ân Meâlî" adlı eserindeki bazı yorumların tahlili. *Amasya İlahiyat Dergisi*, 12, 7-32.

Karakütük, K. (2001). *Öğretim üyesi ve bilim insanı yetiştirme: Lisansüstü öğretim planlaması*. (2. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar-ilkeler-teknikler*. (31. baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Koç, M. (2010). Türk din psikologları (1949-2010) üzerine biyografik bir araştırma–I. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, 187-210.

Koç, M. (2011a). Türk din psikologları (1949-2010) üzerine biyografik bir araştırma–II. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 227-246.

Koç, M. (2011b). Türk din psikologları (1949-2010) üzerine biyografik bir araştırma–III. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 265-285.

Koç, M. (2012). Psychology of religion in Turkey (1949–2012): An overview. *Archive for the Psychology of Religion (Special Issue: Psychology of Religion in Turkey)*, 34 (3), 327-340.

Koç, M. (2015). Türkiye’de din psikolojisi çalışmalarını (1949–2013) üzerine genel bir bakış. *Bahkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 301-330.

Koç, M. (2018a). Türk din psikolojisinde öncü bir isim: Neda Armaner üzerine biyografik bir araştırma. *Bilimnâme Dergisi*, 36 (2), 213-259.

Koç, M. (2018b). Türk din psikolojisinde öncü bir isim: Hayati Hökelekli üzerine biyografik bir araştırma. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, 65-126.

Koç, M. (2020). Türk din psikolojisinde akademisyen bir din psikoloğu: Abdülkadir Etöz üzerine biyografik bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 1, 13-74.

Koç, M. (2021a). Türk din psikolojisinde akademisyen bir din psikoloğu: Habil Şentürk üzerine biyografik bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 3, 161-221.

Koç, M. (2021b). Türk din psikolojisinin kurucusu: Bedi Ziya Egemen üzerine biyografik bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 4, 155-209.

McDermott, J. J. (Ed.). (2013). *The writings of William James*. Random House.

Ok, Ü. (2006). Türkiye’de din psikolojisi: Neredeyiz ve nereye gidebiliriz? *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19 (3), 441-456.

Paloutzian, R. F. & Park, C. L. (2013). Bugünkü din psikolojisi biliminin bütünlüyci konuları. [içinde] *Din ve maneviyat psikolojisi: Temel yaklaşımlar ve ilgi alanları*. (ss. 29-59). Ed. R. F. Paloutzian & C. L. Park. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Peker, H. (1979). *Din değiştirmede psiko-sosyolojik etkenler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Peker, H. (1990). Suçlularda dini davranışlar. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 93-123.

Peker, H. (1993). Tasavvuf psikolojisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 35-52.

Peker, H. (2003). *Din psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Roberts, B. (2002). *Biographical research*. London: Open University Press.

Rosenthal, G. (2004). Biographical research. (içinde) *Qualitative research practice*. (ss. 48-65). ed. C. Seale ve ark. London: Sage

Silberman, I. (2005). Religion as a meaning system: Implications for the new millennium. *Journal of Social Issues*, 61(4), 641-663.

Titchener, E. B. (1921). Wilhelm Wundt. *The American Journal of Psychology*, 32(2), 161-178.

Varış, F. (1973). *Türkiye’de lisansüstü eğitim: Sosyal bilimler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Yavuz, K. (1987). *Psikanalizde ilk dinî gelişmelerin değeri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.

Ekler:
Ek-1:
Fotoğrafları

2020
(67 yaşında)

(2000-2015)

Ek-2: Röportaj soruları

* Röportaj – [Mülakat] –

“*Araştırmacı:* Kıymetli hocam, uzun yıllar süren akademik çalışma hayatınızı Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamlayarak 23 Aralık 2019 tarihinden bugüne Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde akademisyen emeklilik yaş sınırlamasına ilişkin düzenleme sebebiyle aktif olarak çalışmaya devam ediyorsunuz. Bu sebeple eğer izin verirseniz sizinle (i) özel ve akademik yaşamınız, (ii) Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları, (iii) Türk din psikolojisinin geleceği ve (iv) yeni nesil din psikologlarına öneriler” tema başlıklarında bir röportaj yapmak istiyorum.”

[i]– *Özel ve akademik yaşam:*

1. Kıymetli hocam, isterseniz öncelikle kişisel yaşamınızdan başlayalım. Kısaca kendinizi tanıtabilir misiniz? Yani nasıl bir çocukluk ve gençlik döneminiz oldu? Çocukken ve gençken yaşama ilişkin hayalleriniz ve hedefleriniz nelerdi?

2. Yaşam felsefenizi birkaç cümleyle nasıl betimleyebilirsiniz?

3. Hobileriniz nelerdir?

4. Kendinizi nasıl bir eş, baba ve dede olarak görüyorsunuz?

5. Eleştiriye açık mısınızdır? Yani meslektaşlarınız sizi eleştirirler miydi? Sizin bu eleştirilere tepkileriniz nasıl olurdu?

6. Yaşamınızda dönüm noktası olarak nitelendirebileceğiniz bir olay var mı? Varsa nedir?

7. Akademisyen olmasaydınız başka ne iş yapmak isterdiniz?

8. Akademik yaşamınız boyunca unutamadığınız ve sizi etkileyen bir anınız/hatıranız varsa bizimle paylaşabilir misiniz?

9. Bir akademisyen olarak din psikolojisi alanında çalışmamış olsaydınız başka hangi alanda akademik kariyer yapmak isterdiniz?

10. Akademik kariyer planlamanızda neden din psikolojisi alanını seçtiniz? Genel ve özel sebepleri var mı? Varsa nelerdir?

11. Din psikolojisi alanındaki akademik çalışmalarınıza nasıl başladınız? Yani akademik kariyeriniz hangi aşamalardan geçerek sonuçlandı? Lisans ve lisansüstü (master ve doktora) eğitiminizi nerelerde ve nasıl yaptınız?

12. Sizin din psikolojisi alanında yetiştiğiniz dönemde üzerinizde emeği olan hocalarınız kimlerdir? Yani kimler ve hangi sebeple akademik yaşamınızda yer aldılar ve çalışmalarınıza yön verdiler?

13. Akademik çalışmalarınıza bakıldığında ağırlıklı olarak hangi alt alanlarda araştırmalarınızı yürüttünüz? Akademik kariyeriniz süresince din psikolojisi alanındaki bilimsel çalışma konularınızı nasıl belirlediniz? Veya hangi konular üzerinde çalışacağınıza nasıl karar verdiniz?

14. Bilimsel kitap, makale, bildiri gibi akademik ürünlerinizde en çok beğendiğiniz ve başyapıtım diyebileceğiniz bir eser/çalışma var mı? Varsa hangisidir?

15. Şu anda geriye dönüp baktığınızda akademiada akademisyen olarak öğretim üyeliği yapan kaç master ve/veya doktora öğrenciniz vardır? Lisansüstü yetiştirdiğiniz öğrenci sayısında hedeflediğiniz sayıya ulaşabildiniz mi? Bu bağlamda “hocaların hocası” olmak nasıl bir duygudur?

16. Sayın hocam, Türk din psikolojisi çalışmalarına uzun yıllar emek veren akademisyen bir din psikoloğu olarak yanlış anlaşıldığınızı düşündüğünüz bir konu oldu mu? Nasıl ve Niçin?

17. Türk din psikolojisi çalışmalarında son bir kaç yıl içinde okuduğunuz, takdir ettiğiniz, takibe değer bulduğunuz kişiler, kitaplar ve konular var mı? Varsa nelerdir?

18. Benim bir düşüncem var hocam. Emekliliğe yakın olan veya emekli olan din psikoloğu hocalarımızın o döneme kadar yayınladığı makalelerini yeniden elden geçirerek iki kapak arasında çeşitli başlıklarla kitap formatında yayınlamalarının akademik bir ödev/görev olduğu kanısındaayım. Bu türden çalışmaların, o akademisyen için bir anlamda akademik ürün koleksiyonu değeri taşıyabileceği de söylenebilir. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

19. Sayın hocam, ne zaman emekli oldunuz? Akademiada asistanlığınızdan emekliliğinize kadar toplam kaç yıl çalıştınız?

20. Değerli hocam, 42 yıllık akademik çalışma yaşamınızda evdeki hesabı çarşıya uydurabildiniz mi? Yani kurumsal anlamda üniversite çatısı altında akademik çalışma yaşamınız boyunca akademik çalışma planlarınız kapsamındaki tüm projelerinizi gerçekleştirebildiniz mi? Bu bağlamda yaptıklarınız veya yapamadıklarınız hakkında neler söylemek istersiniz?

21. Emeklilik sonrası akademik planlarınız dışındaki hayalleriniz nelerdir?

22. Akademisyenin emeklisi olmaz derler. Emeklilik döneminde gerçekleştirmeyi düşündüğünüz akademik çalışma planlarınız var mı? Varsa nelerdir?

[ii]-*Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları:*

23. Türkiye'deki ilk din psikolojisi çalışmasını hangi yıl ve hangi araştırmayla başlatıyorsunuz? Niçin?

24. Başlangıcından (1952) bugüne (2022) Türkiye'deki din psikolojisi çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Yani din psikolojisi Türkiye'de nasıl tanındı ve bugünlere geldi?

25. Batı orijinli bir bilim dalı olarak Amerika ve Avrupa'daki din psikolojisinin tarihsel gelişimiyle ilgili son dönem çalışmalarındaki kurumsal yapılanmada ve akademik ürün başlıklarında 'din'den 'manevi-yat'a geçişi ve/veya her iki kavramı ayrı ayrı kullanmayı da dikkate alarak neler söylemek istersiniz?

26. Dünyadaki din psikolojisi ile Türkiye'deki din psikolojisi çalışmalarını nicelik ve nitelik açısından karşılaştırdığınızda neler söylemek istersiniz?

27. Size göre Türk din psikolojisinin güncel sorunları nelerdir?

28. Türkiye'de yapılan din psikolojisi çalışmalarına bakıldığında bazı din psikologlarının sadece teorik çalışmalar yürüttükleri, bazılarının ise sadece ampirik çalıştığı görülüyor? Yani sizce bir din psikoloğunun bilimsel çalışmalarındaki akademik ürün çeşitliliği bağlamında teorik ve ampirik çalışmaların yeri ve ağırlığı nasıl olmalıdır? Niçin?

29. Peki hocam. YÖK ve Milli Eğitim Bakanlığı, din psikolojisi alanında yurtdışına yüksek lisans ve doktora yapmak üzere yıllardır birçok öğrenci gönderdi. Sonra bunların önemli bir kısmı Türkiye'ye döndüler. Yurtdışında din psikolojisi master ve doktora yapıp gelenlerin sonraki dönemlerinde Türkiye'deki çalışmalarına ilgili düşünceleriniz nelerdir? Bu meslektaşlarımızın Türkiye'deki akademik üretim durumu nedir?

30. Size göre Türk din psikolojisi çalışmalarının artık kurumsal bir kimlik kazanma zamanı gelmedi mi? Bu bağlamda 12 Ağustos 2014 tarihinde kurulan Din Psikolojisi Derneği'nin şu andaki durumu ve çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

31. Her yıl düzenlenen din psikolojisi anabilim dalları koordinasyon toplantılarının içeriği ve organizasyonu hakkında neler söylemek istersiniz? Benim düşünceme göre şemsiye organizatör Din Psikolojisi Derneği olmalı ve her yıl bir ilahiyat fakültesiyle birlikte organize yapılmalıdır. Bu konudaki düşünceniz nedir?

32. Din sosyolojisi için yapılan 'genel din sosyolojisi' ve 'özel din sosyolojileri'ne dayalı dikotomik ayrımın bir benzeri de 'genel din psikolojisi' ve 'özel din psikolojileri' şeklinde din psikolojisi için yapılabilir mi? Nasıl?

33. Bir önceki soruyla bağlantılı olarak Türk din psikolojisi çalışmalarında 'İslam psikolojisi' olması gerektiği yerde midir? Bu bağlamda İslam psikolojisiyle ilgili neler yapılabilir?

34. Şu anda din psikolojisi alanında Türkiye’de yürütülen lisansüstü master ve doktora tezlerinin kalitelerini nasıl buluyorsunuz? Geçmişten bugüne araştırmalardaki kalite giderek yükseliyor mu yoksa düşüyor mu? Niçin?

35. Türkiye’de yapılan dindarlık ölçme çalışmaları konusunda yerli ölçek denemelerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Yeterli mi? Niçin? Neler yapılabilir?

36. Türkiye’de din psikologları genellikle teoloji/ilahiyat lisanslı oluyor. Bazen psikoloji ve/veya pdr lisanslı din psikologları da yetişiyor. Alan uzmanlığı bağlamında aralarındaki yeterlilik düzeylerinin farklılığı konusunda neler söylemek istersiniz?

37. Türkiye’deki din psikolojisi çalışmalarında cinsiyet faktörü göz önüne alındığında, bu alanda çalışan bayanlar mı yoksa erkekler mi daha fazladır? Niçin?

38. Değerli hocam, Türk din psikolojisi çalışmalarında uzun yıllar nicel araştırmalar yapıldı. Bizim kuşak ve bizden önceki kuşaklar, hep bu metodolojiyle yetiştik. Fakat son dönem Türk din psikolojisi araştırmalarında nicel desenden nitel desene doğru belirgin bir yönelim var. Bu metodolojik paradigma değişimini nasıl yorumluyorsunuz?

39. Ayrıca din psikologları akademik çalışmalarında teorik ve ampirik çalışma dengesini nasıl kurmalıdırlar? Hiç ampirik çalışma yapmayan din psikoloğu meslektaşlarımız olduğu gibi hiç teorik çalışma yapmayan din psikologlarımız da var. Bu konudaki dengeyi nasıl sağlamak gerekiyor?

40. Sayın hocam, din psikoloğu Ok’un (2006) değerlendirmesine göre Türkiye’de din psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda, bu ülkenin kültürüne özgü ya da bu kültürde yapılan ampirik çalışmalardan yola çıkarak geliştirilmiş veya yaygınlık kazanmış bir psikoloji ekolünün ya da kuramının varlığından söz etmek henüz erken gözükmektedir. Çalışmalar daha çok Kuzey Amerika ve Batı Avrupa (Hıristiyan) geleneğinde geliştirilenlerin İslami ortamdaki bir tekrarı, test edilmesi, ya da onlara yapılan katkılardan ibaret olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda Türk din psikolojisi çalışmalarındaki ‘ekolleşme’ ve Türkiye’deki ekolleşmeyle ilişkili ‘hoca’ faktörü konusunda neler söylemek istersiniz?

41. Bu dönemde (2010 yılından bu yana) yeni ilahiyat fakültelerine bağlı olarak açılan din psikolojisi bilim dalındaki lisansüstü programlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Yeni açılan bu programlar, din psikolojisi alanında kaliteli bir lisansüstü eğitim için nelere dikkat etmelidirler?

42. Son dönemde giderek yıldızı parlayan din psikolojisinin klinik saha uygulaması olarak da konumlandırılabilir olan manevi danışmanlık ve rehberlik –(mdr) alanıyla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Bu bağlamda alanın Türkiye’deki geleceğini nasıl görüyorsunuz?

43. Bir önceki soruyla bağlantılı olarak Türkiye’de hızla manevi danışmanlık ve rehberlik alanında tezli ve tezsiz yüksek lisans programları açılmaktadır. Sanki din eğitimcileri de bu alanda var olmak istemektedirler. Özel alan yeterliliği bağlamında bu alanda nasıl bir akademik eğitim verilmelidir? Din eğitimcilerinin bu alandaki yeri ne olmalıdır?

[iii]–*Türk din psikolojisinin geleceği:*

44. Değerli hocam, geleceğe bir projeksiyon tutmak gerekirse Türk din psikolojisinin bu aşamadan sonra gideceği ve gitmesi gerektiği yön neresi olmalıdır? Niçin?

45. Size göre gelecekteki Türk din psikolojisi çalışmalarında hangi alanlarda öncelikli konular çalışılmalıdır? Niçin?

46. 2014 yılında kurulan Din Psikolojisi Derneği’nin Türk din psikolojisi çalışmaları için gelecek vizyonu ve misyonu ne olmalıdır?

[iv]–*Yeni nesil din psikologlarına öneriler:*

47. Size göre din psikolojisi alanında uzmanlık yapacak öğrencilerin ne gibi özelliklere ve donanıma sahip olması gerekir? Niçin?

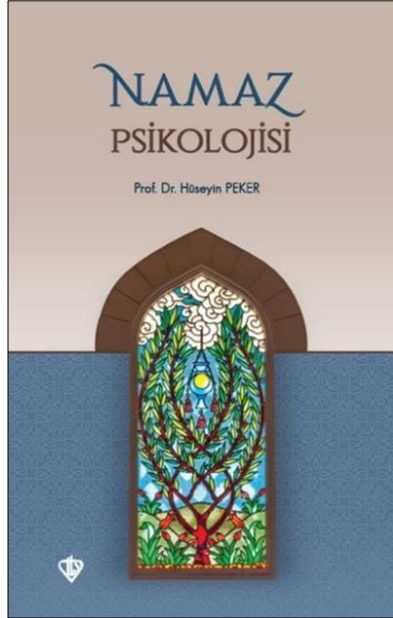
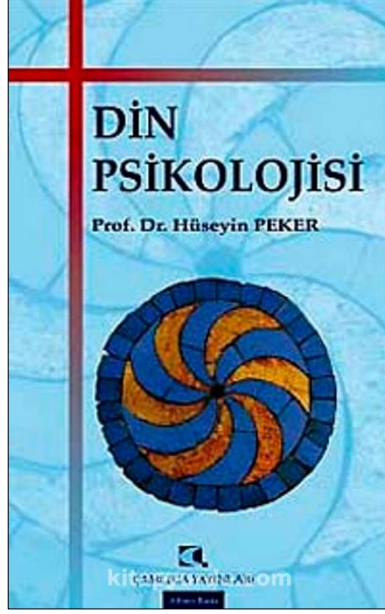
48. Türk din psikolojisi araştırmalarında atölye çalışmaları tarzındaki akademik ürünlerin oranının oldukça az olduğunu görüyoruz. Bundan sonraki süreçte atölye çalışmalarının artması için yeni nesil din psikologlarına önerileriniz nelerdir?

49. Peki, hocam din psikolojisi alanında çalışmaya yeni başlayan genç kuşak akademisyen din psikologlarına veya çalışmayı düşünen potansiyel araştırmacılara önerileriniz nelerdir?

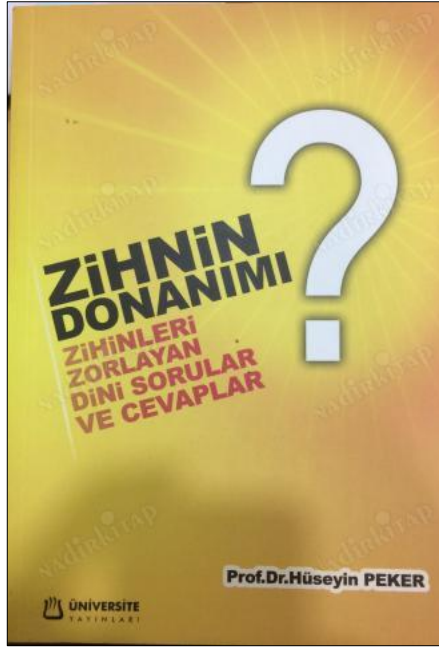
50. Sayın hocam son olarak Türk din psikolojisi çalışmaları üzerine kişisel düşüncelerinize yer verdiğimiz bu röportajla ilgili düşünceleriniz nelerdir?

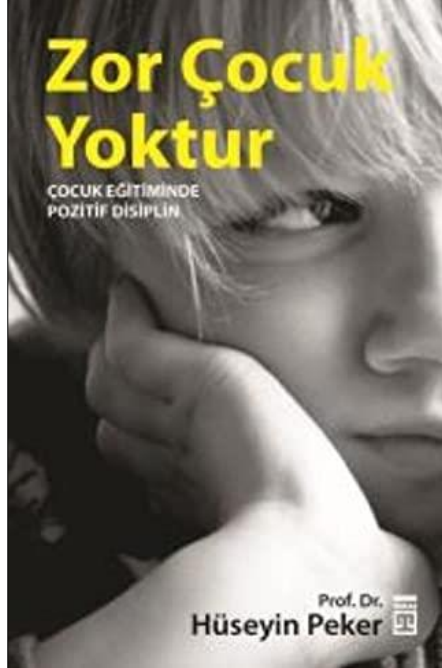
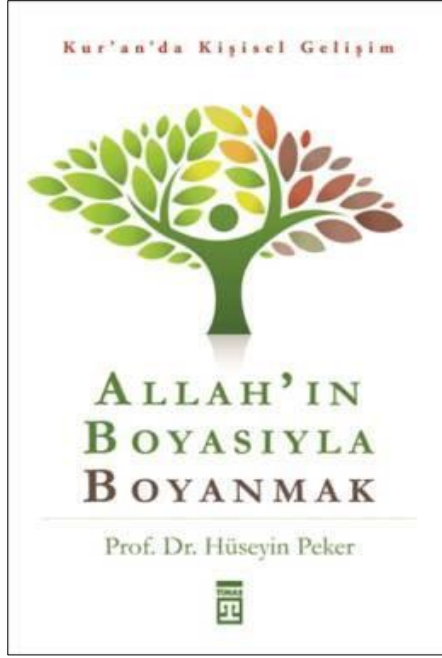
“*Araştırmacı:* Saygıdeğer hocam, röportajımıza katılma zahmetinde bulunduğunuz için şahsım ve tüm din psikoloğu meslektaşlarım adına size çok teşekkür eder, bundan sonraki yaşamınızda sağlık ve mutluluklar dilerim.”

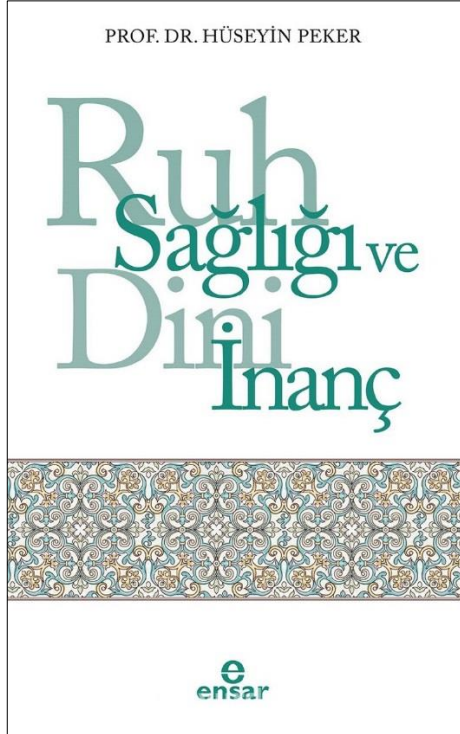
Ek-3:
Kitapları – (Kapakları)

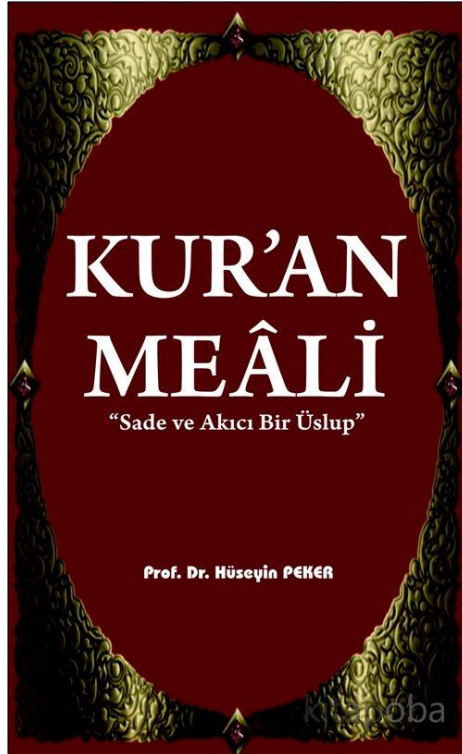

Ek-4:
Makaleleri – (İlk sayfaları)

Bunun gibi ailedeki kişilerin dinî davranışları, kullandıkları dinî sözler, namaz, oruç gibi ibadet biçimleri çocukta derin izler bırakır. Çocuklar dinî kaideleri, inanç ve ibadet esaslarını ve ahlâk kurallarını, ilk önce ailelerinden ve yakın çevrelerinden, onları taklit ederek, onlar gibi davranmaya çalışarak öğrenirler. Büyüklerin dinî yaşantılarını taklit yolu ile öğrenip benimserler ve dinî hayatlarını bu şekilde kurarlar.

**AILEDE
DİN
EĞİTİMİNİN
PSIKOLOJİK
ESASLARI**

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Peker
Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat
Fak. Öğretim Üyesi

Aile, insanın ilk dinî eğitim gördüğü ve önemli ileriki yaşlarda büyük bir etki alanıdır⁽¹⁾. Her insan bir ana ile babanın varlığından meydana gelir. Doğduğu anda her türlü korunmaya muhtaç bir durumdadır ve insan yavrusu bütün hayvanlardan daha uzun bir çocukluk, bir yavruluk devresi geçirmektedir. Sadece yürüyünceye kadar ortalama 15 ay gibi bir zaman geçmektedir⁽²⁾. Dış çevreye uyum yapabilmesi ise ancak uzun yılları alan bir büyüme ve öğrenmeye bağlıdır.

Çocuk doğduktan bir süre sonra, başkalarıyla ilişkilerde bulunduğu, onlarla bir arada yaşamaya başladığı zaman çevresi hakkında fikir edinir ve yavaş yavaş çeşitli düşünce, fikir ve davranışları öğrenir. Bedenî yönden gelişirken, bir taraftan da sosyal bir varlık olma yönü gelişir.

Çocuğun bedeni gelişmesinde olduğu kadar dinî gelişmesinde de ailenin rolü oldukça fazladır. Çünkü aile, dinî inancın ortaya çıkmasında ve oluşmasında etkili olan kültürel faktörlerin en önemlilerinden birisidir⁽³⁾. Öyle ki aile çocuğa dinini öğretip, ondaki dinî duygunun gelişmesini sağlayabileceği gibi, çocuğun dinden uzaklaşmasına ve ondaki dinî duygunun kürelmesine de neden olabilir. Peygamberimizin, "her çocuk fitrat üzere doğar. Sonra anne ve babası onu yahudi, hristiyan veya mecusileştirir⁽⁴⁾" hadisi allenin, çocuğun i-

(1) Armaner, Neda, Din Psikolojisine Giriş, C : 1, s. 156

(2) Başaran, İ, E, Eğitim Psikolojisi, s. 72

(3) Yavuz, Kerim, Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s. 46

(4) Sahih-i Muslim, Çev : Mehmed Sofuoğlu, C. 8, s. 133

Çocuklarda olaylar ve karşısında bulunanları çok açık bir şekilde bütün ayrıntılarıyla görme yeteneği vardır. Onlar, çeşitli konularla birlikte dini konularda da sık sık (niçin, nasıl, hangi, nereden) gibi sorular sorar ve bu ayrıntılar hakkında tam bir bilgi sahibi olmak isterler. İşte bu sorulara verilen cevaplar, çocuğun dini eğitimi açısından oldukça önemlidir.

AİLEDE DİN EĞİTİMİNİN PSİKOLOJİK ESASLARI II

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin PEKER

3 — ÇOCUĞUN SORULARINI, ANLIYABİLECEĞİ ŞEKİLDE CEVAPLANDIRMALI

Çocuklarda olaylar ve karşısında bulunanları çok açık bir şekilde bütün ayrıntılarıyla görme yeteneği vardır. Onlar, çeşitli konularla birlikte dini konularda da sık sık (niçin, nasıl, hangi, nereden) gibi sorular sorar ve bu ayrıntılar hakkında tam bir bilgi sahibi olmak isterler. İşte bu sorulara verilen cevaplar, çocuğun dini eğitimi açısından oldukça önemlidir. Çünkü çocuğun sorduğu dini sorulara verilen doyurucu cevaplar yardımcı olur. Ayrıca çocuğun dini yaşayışta kendisini harekete geçirici görülen sorular ve onların çözülmesiyle kazanılan kişisel tecrübeler, onun dini yaşayışının gelişmesini sağlar⁽²⁸⁾.

Sosyal kahtım denilen toplumun inançları, davranışları çocuğu etkilediği, çocukta yavaş yavaş taklitten ötede, zihinsel anlaşılabilir bir dinin kavranması yolu açılır. Böylece çocuk çevresinde oluşan dini olaylar ve konular hakkında sık sık soru sorar.

Bilhassa merak ettiği Allah'ı yakından tanımak ister. Allah kimdir, nasıldır, ne kadar büyüktür, kaç tanedir gibi sorularla yaratıcılığın kavramaya çalışır. İbadet edenleri merakla seyreder. O henüz başlangıçta dini kavramların muhtevasını anlayamaz. Sa da onun dualara ve ibadetlere karşı ilgisi oldukça yüksektir⁽²⁹⁾.

Çocuğun, kendisine anlatılanlar da geçen melek, şeytan, sevap, günah, Cennet, Cehennem gibi kelimeler de ilgisini çeker ve bunlarla ilgili büyüklerin söylediklerini olduğu gibi kabul eder⁽³¹⁾. Zaten inanmaya içtenlikle hazır olan çocuk, çeşitli sorularla dini dünyaya girmeye çalışır. Bu nedenle o, yetişkinlerin cevaplarını dinlerken öğrenmeye ve inanmaya yönelik bir tutum içindedir ve sorularına verilen cevapları kendine göre basitleştirerek içinde işler. Çocuk inanmaya o kadar hazırdır ki dinle ilgili öğretilenlerin ve duyduklarının

(28) Altıntaş, Çocukluk Devresinde Ailede Din Eğitimi, s. 270

(29) Yavuz, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s. 47

(30) Aynı Eser, s. 70

(31) Armaner, Din Psikolojisine Giriş s. 86

OLUMLU ŞAHSİYET ÖZELLİKLERİ VE DİN

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin PEKER

İnsan bir çok unsurlardan meydana gelmiş, ahenkli ve parçalanamaz bir bütündür ve her insanın, diğer insanlardan farklı olarak kendine has bir takım özellikleri vardır. İnsan bu özelliklerin bir kısmını doğuştan kalıtımla ana-babasından alır, bir kısmını ise sonradan kazanır. İşte Şahsiyet, insanın doğuştan getirdiği ve sonradan kazandığı özelliklerin karmaşık bir bileşkesi olup¹ insanın fiziki yapısının dışında, bu yapıyı da içine alan geniş bir kavramdır. İnsanın bütün ilgilerini, tutumlarını, yeteneklerini duygularını, isteklerini, alışkanlıklarını ve bütün davranış özelliklerini içine alır.²

İnsanları birbirinden ayıran, her insanın kendine mahsus bedeni ve ruhi özelliklerinin tümü olarak da tanımlanan³ şahsiyet, aynı zamanda bir insanın diğer insanlara görünüşünü ve onlar karşısındaki davranışlarının bir bütün olarak değerlendirilişini ifade eder.⁴ Kısaca şahsiyet, şahıs olarak insanın bütünlüğünü, bütün özelliklerini belirten bir kavramdır.⁵

Şahsiyetle karakter kelimelerinin ifade ettiği mânalar, çoğu kez birbirleriyle karıştırılmaktadır. Şahsiyet ve karakter karıştırılmak suretiyle yapılan tanımlar pek çoktur. Uzun süre ve özellikle Avrupa psikologları şahsiyetle karakteri aynı mânada kullanmışlardır.⁶ Nitekim

1. W.D. Fröhlich; James Drever, Wörterbuch zur Psychologie, München, 1983, s. 253.
2. Feriha Baymur, Genel Psikoloji, İstanbul, 1983, s. 255.
3. C.I. Sandström, Çocuk ve Gençlik Psikolojisi, Çev. Refia Şemin, İst. Ü. Ed. F. Yay., İst. 1971, s. 169.
4. Neda Armaner, «Şahsiyet Terbiyesinde Dinî Kültürün Rolü», A.Ü.İ.F. Dergisi C.XX, Ank. 1976, s. 143; V.B. Pars; H.Cırtlı; M. Enç, T. Oğuzkan, Eğitim Psikolojisi, M.E.B., İst. 1968, s. 250
5. Erdoğan Fırat, Şahsiyet Gelişiminde Tevbe'nin Fonksiyonu, Doçentlik Tezi, Ank. Ü. İlahiyat Fak., Ank. 1982, s. 2
6. Rasim Adasal, Normal ve Anormal Yönleriyle Yeni Medikal Psikoloji, Minnetoğlu Yayınları, 3. Baskı, İst. 1977, s. 898.

İ N T İ H A R 1

SEBEPLERİ NEDİR VE ONA NASIL ENGEL OLUNUR?

Leslie Mc Cullough

Çev. : Yrd. Doç. Dr. Hüseyin PEKER

Neden dünyada bir çok insan, hayatın problemlerinin çözümü olarak intiharı seçiyor?

Neden zengin milletlerin bir çok fertleri, çok şeyleri olduğu halde, hayatlarını değerlendirip ömürlerinin tabii sonuna kadar beklemiyorlar?

Diğer taraftan biz, memleketlerindeki fakirlik veya zulümden kaçabilmek için, son bir ümitsiz teşebbüsle, hayatlarını ve sıhhatlerini çürümüş eski botlar içinde tehlikeye atan, refah ve hürriyeti yabancı ülkelere, gurbet ellerde arayan fakir Haitililerin ve Vietnam'lı "Boat - People"lerin tehlikeli yaşamlarını okuyoruz. Onlar ölümü bir kurtuluş yolu, bir çıkar yol olarak aramıyor; onlar o kadar büyük sıkıntı içindedirler ki, daha iyi bir hayata kavuşmak için ölümü göze alıyorlar.

Buna karşılık, mültecilerin hasretlerini çektikleri, sığınak olarak arayıp hayal ettikleri, içerisinde iyi bir yaşantıya sahip insanların bulunduğu ülkelerdeki binlerce kişi, ölümün çıkış yolu olarak intiharı seçmektedir.

Ne büyük çelişki!

İntihar, hür dünyanın sanayileşmiş ülkeleri içerisinde önemli problemlerden birisi olmuştur. Bu konuda bir kaç diğer Avrupa ülkesi de daha iyi bir durumda değildir. Dünyada en yüksek intihar oranına sahip olan

(1) Bu çeviri Leslie Mc Cullough'un KLAR - WAHR (Nr. 11/12 November - Dezember 1982) dergisinde yayınlanan "Selbstmord" adlı makalesinden yapılmıştır.

SUÇLULARDA DİNİ DAVRANIŞLAR

Doç. Dr. Hüseyin PEKER
O.M.Ü. İlahiyat Fak.

A — Suçun Tanımı

Suç (Alm. : Verbrechen, İng. ve Fr. Crime) hukuk, sosyoloji, psikoloji, ahlâk, teoloji ve kriminoloji gibi değişik alanlarla ilgili, çok boyutlu ve genel bir kavramdır.

Suç kavramı ilk olarak ahlâkta yer almış¹ ve suç olayı, tarihin en eski devirlerinden beri her toplumda görülmüştür. Sayısı ne olursa olsun, bütün kültürlerde suçluluktan ve suçtan bahsedilmiş², ancak her zaman ve her toplumda aynı şey suç olarak kabul edilmemiştir³. Kuşkusuz bu durum, toplumlar arasındaki ve aynı toplumun değişik zamanlardaki değer ölçülerinin az çok farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

İşte sosyolojik, psikolojik hukukî, kriminolojik, dinî ve ahlâkî niteliği olan bir kavram durumunda bulunduğu için, suçu bütün bu açılardan tanımlamak imkânı vardır. Bu nedenledir ki, konuyu bu yönlerden ele alan bilim adamları da suçu bu alanlarla ilgili açısından tanımlamışlar ve böylece hukukî tanımlar yanında diğer alanlarla ilgili tanımlar da ortaya çıkmıştır.

Biz araştırmamıza, siyasî olanların dışında, Türk Ceza Kanunlarının suç saydığı fiilleri dahil etmiş bulunduğumuzdan, burada suçun sadece hukukî tanımını yapmakla yetineceğiz.

Sulhi Dönemezer, Sahir Erman ve Uğur Alacakaptan'a göre, hukukî yönden bir fiilin suç sayılabilmesi için o fiilde dört kurucu unsurun bulunması gerekir :

ÇOCUKLARI VE GENÇLERİ SUÇA İTEN FAKTÖRLER

Doç. Dr. Hüseyin PEKER
19 Mayıs Ü. İlahiyat Fak. Öğ. Üyesi

1953 yılında Trabzon ili Sürmene ilçesinde doğdu. 1967 yılında Adana Tepedağ Ortaokulunu, 1970 yılında Ankara Atatürk Lisesini ve 1974 yılında da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. Aynı Fakültenin Din Psikolojisi Kürsüsüne bağlı olarak "Din Değiştirmede Psiko -sosyolojik Etkenler" konusunda hazırlanmış olduğu doktora tezini 1979 yılında tamamladı. 1980 yılında Samsun Yüksek İslâm Enstitüsüne tayin oldu. Bu Enstitünün 1982 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlı İlahiyat Fakültesi'ne dönüşmesinden sonra 25.7.1983 tarihinde yardımcı doçent, 23.11.1987 tarihinde doçent oldu. Halen aynı fakültede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Yüzyılımızın ikinci yarısında, yani İkinci Dünya Savaşından sonra toplumlarda önemli değişiklikler meydana gelmiş ve gelmektedir. Teknolojik alandaki büyük gelişmeler, bir taraftan oldukça kolaylık ve rahatlıklar getirirken, diğer taraftan bir çok yeni ihtiyaçlar da ortaya çıkarmakta, uyum problemleri ve suçlar artmaktadır. Toplumsal, kültürel ve teknolojik gelişmeler, bir çok problemi de beraberinde getirmektedir. Gelişmiş, kapitalist ülkelerde gözle-

nen hızlı değişim, bu problemleri azaltmaya yetmediği gibi aksine çoğaltmaktadır. "Örneğin, teknolojisi ve buna bağlı olarak ekonomisi gelişmiş Batı toplumlarında şiddet eylemleri, intiharlar, saldırılar, boşanmalar, uyuşturucu bağımlılığı ve cinsel suçlarda çok büyük artışlar olmaktadır."⁽¹⁾ Bu toplumlarda suç, ortalama olarak, nüfustan dört kez daha hızlı ar-

(1) Aydın Anay, Çocuk Suçları ve Mahkemeleri, Çağdaş Eğitim, Sayı 152, Şubat 1990, s. 21.

TEKNOLOJİK GELİŞMELER VE İSLÂM AHLÂKİ*

Prof. Dr. Hüseyin PEKER**

İslâm Dini'nin hedefi insanı olgunlaştırmak, güzel ahlâk sahibi yapmaktır. Peygamberimiz, peygamberliğini ahlâka hasretmiş ve "Ben ancak iyi ahlâkı tamamlamak için gönderildim"¹ buyurmuştur.

İslâm'da hedef, ahlâklı insanlar ve bu insanlardan oluşan ahlâklı toplumlar meydana getirmektir. İslâm'ın bütün emirleri bu hedefe varmaya yöneliktir diyebiliriz. gerek ibadetler olsun gerekse diğer yapılan davranışlar olsun bu hedefe hizmet ettiği oranda değer kazanmakta, yoksa Allah katında hiç bir önemi olmamaktadır. Bir kaç örnek vererek teknoloji konusuna girmek istiyorum.

Bilindiği gibi İslâm Dinince yapılması farz kılınan bir takım ibadetler vardır. Namaz, oruç, zekât ve hac gibi. Ancak yapılan bu ibadetler, insana ahlâkî bir olgunluk kazandırmıyorsa, onu kötü huylardan, olumsuz davranışlardan alıkoymuyorsa, yani insan, ibadetlerinin yararını bu dünyada görmüyorsa ahirette de görmeyecektir. Şuuruna ermeden, alışkanlık haline geldiği için, ya da zoraki ve gösteriş için yapılan ibadetler boştur, sadece şekilden ibaretir ve böyle ibadet yapan kimseleri Allah kınamaktadır.

İşte namazla ilgili olarak Allah şöyle buyuruyor: "Vay haline şu namaz kılanların ki, onlar namazlarından gafildirler (Yani, kıldıkları namazın şuurunda değildirler). Onlar gösteriş (için ibadet) yaparlar."² Çünkü Allah, namazın insanları kötülükten ve fuhuştan, meşru olmayan şeylerden alıkoymağını bildirmektedir. "Kitaptan sana vahyedileni oku ve namazı kıl. Çünkü namaz, hayasızlıktan ve kötülükten meneder."³ Buradan anlaşılıyor ki, eğer namaz insana bu özellikleri kazandırmıyorsa, kişi sadece eğilip kalkmaktan öteye bir şey yapmıyor demektir.

* Bu makale 03.01.1997 tarihinde O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi'nde konferans olarak verilmiştir.

** O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Ahmed İbn-i Habel, Müsned, II, s.381.

² Mâ'un, 4-6.

³ Ankebût, 45.

Kur'an'a Göre Dindarlığın Boyutları

Prof. Dr. Hüseyin PEKER*

Atıf / ©- Peker, H. (2012). Kur'an'a Göre Dindarlığın Boyutları, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2), 41-49.

Özet- Kur'an insanı dindarlaştırmaya çalışan bir kitaptır. İlk insanın yaratılışından başlayarak, insan fitratında yer alan özelliklerden, insanların inanç, düşünce, duygu ve davranışlarından, Peygamberlere yönelik tutumlarından, birbirleriyle iletişimlerinden, istek ve arzularından söz ederek, insanda bulunması ve bulunmaması gereken özellikleri belirtir. Böylece adeta dindar bir insan tipi ve dindarlık tipolojisi ortaya koyar. Kur'an'da vurgulanan mü'min, münafık, kâfir, müttaki, Salih, zalim, müşrik ve fâsık tipler, farklı dindarlık özelliğine sahip tiplerdir. Bu makalede, bütün bu tipler göz önünde tutularak, Kur'an'da yapılması istenen, insanda bulunması gereken ve yasaklanan, insanda bulunmaması istenen özelliklerden hareketle, Kur'an'ın öngördüğü dindarlık ve bu dindarlığın boyutları belirlenmeye çalışılmıştır. Kur'an'da ifadesini bulan dindarlığın altı boyutu olduğu anlaşılmaktadır: Bunlar; inanç boyutu, ibadet boyutu, ahlâk boyutu, düşünce boyutu, duygu boyutu ve bilgi boyutudur.

Anahtar sözcükler- Dindarlık, dindarlığın boyutları, Kur'an

§§§

Giriş

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik, onun inanan bir varlık oluşudur. İnsanın bütün davranışlarının arkasında bir inanç vardır. Tarihi ve sosyolojik araştırmalar insanların hayatında aynı şekilde dinle ilgili inanç ve ibadetlerin, dini ritüellerin de önemli oranda yer aldığını göstermektedir. Günümüzde de insanların dinle ilgili olumlu ya da olumsuz tutumları bulunmakta, dini konular onların zihinlerini meşgul ederek duygu ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Dinsiz (ateist) olduğunu belirten kişilerde de kuşkusuz Tanrı'nın varlığını kabul etmeme yönünde zihinsel bir çaba vardır.

* Ondokuz Mayıs Üni. İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı, e-posta: hpeker@omu.edu.tr

BİREY VE TOPLUM AÇISINDAN DİN EĞİTİMİNE DUYULAN İHTİYAÇ

HÜSEYİN PEKER*
OSMAN EYÜPOĞLU**

The Need for Religious Education in Terms of Individual and Community

Abstract: Socio-psychological researches have shown that religious education is one of the most important needs of human beings in terms of the individual and society. Maintaining the presence of religion, which is very important for the individual and society and its transferring to the next generation, is only possible through a good religious education. Because of this fact, it is a necessity to determine the characteristics of religious education and reveal its importance for the individual and society. Within this context, this article focuses on the problem of what kind of responsibility religious education should have in order to achieve its main aims in terms of the individual and society.

Key Words: Religious education, individual and society.

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fak. Din Psikolojisi ABD
[hpeker@omu.edu.tr]

** Doç., Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fak. Din Sosyolojisi ABD
[eyupoglu@omu.edu.tr].

HAYATIN ANLAM VE AMACI ÖLÇEĞİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

CÜNEYD AYDIN*
MEVLÜT KAYA**
HÜSEYİN PEKER***

Meaning and Purpose of Life Scale: The Study of its Validity and Reliability

Abstract: Meaning is a concept that gives direction to human life and helps human to give answers to the events that he lives. In this sense, respect, is located in the event of a resource that makes people's lives consistent. The purpose of this study is to develop Meaning and Purpose of Life Scale, and it is developed to ensure the reliability and validity of the scale. To this end, Meaning and Purpose of Life Questionnaire developed applications are applied to people who randomly selected total of 516 people on December-2012, including 274 women and 242 men who live in Malatya, Samsun, Trabzon and Istanbul pro-

* Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü [cuneydiavare@mynet.com].

** Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi ABD.
[mkaya@omu.edu.tr].

*** Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi ABD.
[hpeker@omu.edu.tr].

Ek-5:
Şiiri

SON ZİRVE

Dünyanın yoğun işleriyle
Uğraşıp giderken,
Bazen düşünsek de ölümü,
Deriz, "henüz erken."
Çünkü kafamızda tasarlanmış,
Birçok iş vardır.
Bunların çoğu yarım,
Henüz durmaktadır.
Düşünürüz,
Bunları nasıl tamamlasak?
Nasıl yapıp da
Zirveye varsak?
Değişir insandan insana,
Bu zirve denilen nokta;
Bir zirveye vardığımızda,
Başka bir zirve görünür uzakta.

Böylece günler, aylar,
Yıllar geçer.
Sonunda bir gün gelir,
Ömrümüz biter.
Bakarız;
Birçok işimiz arkada,
Yarım kalmış.
Dinî görevler mi?
Onlara fırsat kalmamış.

